

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

PROFESIJNÁ ETIKA V SÚČASNÝCH PERSPEKTÍVACH
Diplomová práca

Študijný program: Aplikovaná etika – etická expertíza a etické poradenstvo

Školiace pracovisko: Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky, FF UKF v Nitre

Školiteľ: prof. PhDr. Cyril Diatka CSc.

Nitra 2011

Bc. František Andraško

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Bc. František Andraško

Študijný program: aplikovaná etika – etická expertíza a etické poradenstvo

Študijný odbor: 2.1.5 etika

Typ záverečnej práce: Diplomová práca

Jazyk práce: slovenský

Názov: Profesionálna etika s súčasných perspektívach

Anotácia: Súčasný výkon povolania si vyžaduje primeranú odbornosť a spolu s tým rastú nároky na mravnú dispozíciu človeka. Mravná dispozícia je vecou osoby, ale súčasne pôsobí i spoločenské prostredie a podmienky, v ktorých žije a pracuje. V tomto spočíva mravný rozmer problému.

Školiteľ: prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc.

Oponent: RNDr. Alena Minárová PhD.

Katedra: KVAE – Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky

Vedúci katedry: prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc.

Dátum zadania: 13.10.2009

Dátum schválenia: 13.12.2010

.....
podpis

Abstrakt

ANDRAŠKO FRANTIŠEK: Profesionálna etika v súčasných perspektívach [Diplomová práca]/František Andraško – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta, Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky. Školiteľ: prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister. Nitra: UKF v Nitre, 2011, s. 64.

Profesionálna etika v súčasných perspektívach

Človek žije ako jedinec a vzťahuje sa k sebe, žije v malých spoločenských zoskupeniach a vytvára si v nich, k nim a s nimi rôzne vzťahy, ktoré možno morálne hodnotiť. Všeobecné je začleňovanie ľudí do nejakej profesijnej skupiny a práve tieto si všeobecnú podobu morálnych hodnôt prispôsobujú potrebám pracovného zariadenia. Problematikou profesijnej etiky sa zaoberá práca. Cieľom práce je pokúsiť sa stručne charakterizovať rozsiahlu problematiku profesijnej etiky so zameraním na jej existenciu v zdravotníckych povolaniach. Práca sa zaoberá definovaním pojmov súvisiacich s etikou a profesionálnou etikou. Podrobná pozornosť práce sa sústreďuje na zachovávanie ľudskej dôstojnosti pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a na zdravotnícku etiku. V práci nájdeme aj rozpracovaný aj termín dobro, spoločné dobro smerujúce k zodpovednosti v živote jednotlivca.

Kľúčové slová: etika, profesionálna etika, zdravotnícka etika, ľudská dôstojnosť, spoločné dobro.

Abstrakt

ANDRAŠKO FRANTIŠEK: Professional ethics in the current perspectives [Diploma work] František Andraško. Univerzita Konštantína filozofa in Nitra in Bratislava; The Department of ethics – Bachelor degree thesis advisor: prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc, Academic degree: Diploma of ethics. – Bratislava : The department of ethics, UKF in Nitra, 2011, p. 64.

Professional ethics in the current perspectives

Man lives as an individual and relates to himself, lives in small social groups and creates within them, to them and with them various relations, that can be morally evaluated. General is the integration of people into some occupative group and just these groups are adapting general shape of moral worths to needs of working place. Bachelor's thesis deals with professional ethics issues. The bachelor's thesis will try to briefly describe a broad issue of professional ethics with a focus on its existence in the health care professions. This bachelor's thesis deals with defining terms related to ethics and professional ethics. Detailed attention of the bachelor's thesis focuses on respect for human dignity in health care providing and medical ethics. In this bachelor's thesis the term of good is elaborated, a common good leading to responsibility in the life of an individual.

Key words: ethics, professional ethics, medical ethics, human dignity, common good

Obsah

Obsah	5
Úvod	7
1 Spoločné dobro	8
1. 1 Dobro každého a všetkých.....	10
1. 2 Filozofická podstata a existenčná konkrétnosť dobra.....	11
1. 3 Výchova k sociálnemu spolunažívaniu.....	13
1. 4 Sociálnosť ako prirodzená dimenzia.....	14
1. 5 Etika vo všeobecnosti.....	15
2 Profesionálna etika.....	16
2. 1 Úloha etiky.....	17
2. 2 Etika a jej členenie podľa obsahu a zamerania.....	18
2. 3 Profesionálna etika.....	22
2. 4 Profesionálny etický kódex ako jadro profesionálnej etiky.....	27
3 Filozofické a praktické aspekty ľudskej dôstojnosti.....	31
3. 1 Základné etické východiská lekárskej etiky.....	31
3. 2 Ľudská dôstojnosť a dôstojný prístup ku chorému človeku.....	32
3. 3 Práva pacientov.....	34
3. 3 Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti pacientov v niektorých právnych Dokumentoch.....	38
4 Etické pravidlá a morálne problémy pri vykonávaní zdravotníckeho povolania.....	42
4. 1 Povaha človeka a jej vplyv na zdravie.....	43
4. 2 Etika v ošetrovatelstve.....	46
4. 3 Lekárska etika.....	52
4. 4 Morálka a metódy uplatňovania morálky v lekárskej etike.....	54
4. 5 Etické aspekty komunikácie ošetrojúceho tímu.....	57

Záver.....	63
Zoznam použitej literatúry.....	65

Úvod

Život každého človeka je pod vplyvom zákazov, príkazov, zvykov, mravov, právnych predpisov, ktoré ovplyvňujú jeho činy, skutky, správanie, ale aj odbornú, či profesionálnu činnosť. Konkrétne formy správania ľudí, závislé od názorov a pocitov každého jednotlivca, sú podmienené nielen mravnými a etickými princípmi prevládajúcimi v danej spoločnosti, ale aj príslušnosťou jednotlivca k určitej sociálnej skupine, k určitému stavu, profesii.

Moderný človek pochopil svoje určenie vo sfére sebarealizácie v povolání, v profesijnej oblasti, tam, kde dokáže naplňovať hodnoty nielen spoločenské ale i osobné. Profesia, prípravu na ňu i život v určitej sociálnej role patrí k životu súčasného človeka. Tieto špecifické mravné požiadavky súvisia s chápaním profesionálnej cti, pocitom hrdosti na svoju činnosť.

Na niektoré druhy profesijných činností sa kladú vyššie morálne požiadavky. Je to dané jednak osobitnou dôverou, ktorú určitá profesia požíva, spoločenskou kontrolou a jednak tým, že charakter určitého druhu práce vyžaduje vysokú zodpovednosť a koordinovanosť postupov. Vyššie morálne požiadavky sú kladené na tie profesijné skupiny, ktorých objektom je sám človek, čo v plnom rozsahu platí pre oblasť zdravotníckych profesií ale aj právnických profesií.

V prípade zdravotníckych profesií nestačia len odborné vedomosti, manuálne zručnosti či schopnosti. Osobnosť zdravotníckeho pracovníka si vyžaduje aj určité veľmi dôležité charakterové vlastnosti, medzi ktoré patrí empatia, sociabilita, umenie spolupracovať, riadiť, eticky konať, uvažovať a hodnotiť. V zdravotníctve ide vždy o dobro, ktoré má rôzne konkrétne podoby.

Cieľom diplomovej práce je pokúsiť sa poukázať na problematiku profesijnej etiky a na jej existenciu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Zamerali sme sa predovšetkým na spracovanie a rozanalyzovanie etiky v zdravotníctve. V práci sme rozpracovali aj pojem dobro, pretože zdravotnícka etika je to, čo sa týka dobra a prospechu.

Prácu sme rozčlenili do štyroch kapitol, ktoré na seba logicky nadväzujú. Pričom v prvej kapitole sa zaoberáme dobrom a spoločným dobrom. V druhej kapitole sa venujeme problematike vysvetleniu pojmov etika a profesijná etika. V ďalšej kapitole rozpisujeme ľudskú dôstojnosť a jej vplyv na práva pacientov. V štvrtej kapitole sme rozpracovali zdravotnícku etiku.

Pri výbere diplomovej práce na tému „Profesijná etika v súčasných perspektívach“ nás oslovilo najmä množstvo medializovaných prípadov, ktoré sa týkali nedodržania zákonom stanovených noriem zo strany zdravotníckeho personálu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Podielom na výbere vyššie uvedenej témy diplomovej práci bola aj potreba získať viacej informácií o tom, čo je profesionálna etika a aký má vplyv na činnosť jednotlivcov najmä v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti pacientom. Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky profesijnej etiky v súčasných perspektívach daná práca poskytuje iba tie najdôležitejšie informácie o profesijnej etike, najmä v zdravotníctve. Dúfame, že bude stimulom k ďalšiemu rozpracovaniu novými záujemcami z radov študentov.

Pri spracovávaní danej problematiky sme vychádzali zo štúdia dostupnej odbornej literatúry, odborných článkov, knižných publikácií, štúdií internetových zdrojov a prieskumu medzi deťmi na strednej škole.

Pri spracovávaní danej problematiky sme použili najmä osvedčenú klasickú popisnú metódu, metódu analýzy a syntézy informácií, porovnávaciu metódu, matematicko-štatistické spracovanie a dotazníkovú metódu. V práci sme tiež uplatnili logické myšlienkové operácie ako indukcia, dedukcia a analógia.

Množstvo poznatkov a informácií k danej problematike sme získali najmä z rôznych knižných publikácií, odborných článkov publikovaných u nás a štúdií uverejnených na internetových stránkach.

1 Spoločné dobro

Otázka dobra a zla je významná, zložitá a všeobsahujúca ako otázka zmyslu života. Slovo dobro je všeobecný pojem, ktorý je odvodený od hodnotiaceho slova dobrý. Môže teda znamenať to, o čom v silnom slova zmysle hovoríme, že je dobré. „Oblasť toho čo pokladáme za dobré môžeme rozdeliť do troch kategórií, a to: na subjektívne dobro, objektívne dobro a mravné dobro“ (cit. 2010-11-19). Pod pojmom *subjektívne dobro* rozumieme to, čo teší. *Objektívne dobro* vyjadruje to, čo prospieva. Výraz *mravné dobro* hovorí o tom, čo slúži ku cti.

Dobro, ktoré sa dotýka ľudskej osoby, existuje možné odstupňovať. „Dobro ľudskej osoby delíme na tri typy dobra: dobro úcty – toto dobro je nevyhnutné a potrebné. V tomto prípade ide o dobro samé v sebe bez ohľadu, či je nám milé alebo nie. Takýmto dobrom samým v sebe je len ľudská osoba., dobro užitočné – toto dobro nám slúži na dosiahnutie iného dobra a dobro príjemné, ktoré sa ponúka ako príjemné samé v sebe. Nie je ťažké sa preň rozhodovať“ (cit. 2010-11-19).

Termín dobro ľudskej osoby môžeme členiť aj z iných hľadísk, napríklad na *dobro duchovné*, na *dobro hmotné* (dobro zdravia), na *dobro vnútorné* (dotýkajúce sa ľudskej osoby), na *dobro vonkajšie* (majetok, priateľstvo).

Dobro je základnou etickou kategóriou, ktorá v morálke hovorí, čo je dobré. Dobrom je podľa J. Vajdu „...všetko, čo prospieva človečenstvu ako celku“ (J. Vajda, 1995, s. 67). Je to etická kategória, ktorá odráža záujmy, želania a nádeje ľudí, je najvyššou kvalitou ľudského života. Celá etika je vlastne hľadaním významu a podstaty dobra. Opakom dobra je zlo a je najvšeobecnejším vyjadrením toho, čo je nemorálne, čo zasluhuje odsúdenie (cit. 2010-11-19).

Z aspektu súčasného morálneho myslenia môžeme hovoriť v najvšeobecnejšom zmysle o dobre. Dobro vo všeobecnom zmysle vychádza zo štyroch princípov, a to: princípu spoločného dobra, princípu personality, princípu solidarity a princípu subsidiarity.

Medzi princípy, ktoré usmerňujú a podmieňujú život spoločenstiev a celej spoločnosti, patrí na prvom mieste princíp spoločného dobra. „Princíp spoločného dobra hovorí, že toto spoločné dobro je najvyšším zákonom spoločnosti, lebo zdôvodňuje spoločenskú autoritu, zaväzuje členov spoločnosti a určuje zásadu prednosti dobra spoločnosti pred dobrom jednotlivcov. Spoločné dobro je základným princípom budovania spoločnosti a zárukou

sociálnej spravodlivosti. V tomto zmysle ho možno definovať ako všeobecné realizovanie sociálnej spravodlivosti“ (cit. 2010-12-28). Spoločné dobro je sociologický pojem, ktorý zahŕňa metafyzický a metapolitický obsah. Jeho úlohou je osvetľovanie štruktúry súčasného štátu. „V podstate spoločné dobro je cieľom osôb, ktoré žijú v kolektíve, teda cieľom kolektívu ako takého a cieľom jednotlivcov ako združených. Spoločné dobro je teda výslednicou týchto činností v združení osôb, cieľom, ku ktorému smerujú, dôvodom bytia spoločnosti, najvyššou normou sociálneho správania. Konkrétne sa spoločné dobro stotožňuje so súhrnom podmienok nevyhnutných pre všestranný rozvoj, a teda pre zdokonaľovanie ľudskej osoby v spoločnosti“ (Spiazzi, R., 1997, s. 44).

Keď druhý Vatikánsky koncil hovorí „o spoločnom dobre, má na zreteli prostriedky a spôsoby, ako získať, zveľaďovať a zachovávať spoločné dobro. Každá spoločnosť, aby mohla dosiahnuť dobro, potrebuje organizáciu, inštitúcie, finančné prostriedky a účinné použitie týchto činiteľov. V skutočnosti sa spoločné dobro definuje ako „súhrn podmienok spoločného života, v ktorých by jednotlivci, rodiny a organizácie mohli plnšie dosiahnuť svoju vlastnú dokonalosť. Napríklad: medzi dobrami, ktoré musia ležať na srdci občanom štátu a celému svetu, je na poprednom mieste vzdelanie. Vzdelanie dobra tvorí základnú súčasť spoločenského dobra štátu“ (Gaudium et spes, č. 74).

Takto chápané spoločné dobro má svoju podstatnú originalitu. Z filozofického hľadiska je najvyššou účasťou na „dobre“, ktoré je vlastnosťou každého bytia, lebo dobro pochádza z nekonečného zdroja každej skutočnosti, od Boha. Ochrancom spoločného dobra je štát.

„Spoločné – všeobecné dobro je spoločným cieľom všetkých členov spoločenstva a preto musia jednotlivci podrobiť vlastné záujmy spoločnému dobru. Jedným zo spoločných dobier je napríklad ochrana životného prostredia, za čo nesú zodpovednosť tak jednotlivci, ako aj štát“ (cit. 2010-12-28).

V prípade vyskytnutia sa konfliktu medzi dobrom jednotlivca a všeobecným dobrom, uchýľujeme sa k už raz zdôraznenej zásade: Spoločný úžitok má prednosť pred súkromným úžitkom. Zásada uprednostnenia spoločného dobra celku pred dobrom jednotlivcov nie je absolútna, ale skôr relatívna.

„Nositelia spoločenskej autority nesú zodpovednosť za spoločné dobro. Autorita sa preto musí zasadzovať o to, aby vládla lojalita, solidárnosť medzi jednotlivcami ako záruka súladu medzi dobrom celku a jednotlivcov“ (cit. 2010-12-28).

Chápanie spoločného dobra, premietnuté aj do filozofických a „laických“ termínov, zahŕňa vzťah k absolútnej dokonalosti, teda k metafyzickému dobru. Aristoteles ukázal, že

spoločné ľudské dobro nemôže spočívať v bohatstve, v počtách ani v tom, čo sa páči, pretože ani jedna z týchto vecí nepatrí všetkým.

Pre človeka, ktorý verí v Krista, vzhľadom na spoločné dobro, zaujíma Cirkev prvé miesto. Cirkev je pre veriacich podstatnou zložkou spoločného dobra. Dobrá, ktoré Kristus zveril Cirkvi a ktoré sa ona usiluje zachovať a rozvinúť, sú vykupiteľské a nadprirodzené napr. Desať Božích prikázaní, sviatosti. Tiež však existuje aj neutralistický a laicizačný názor štátu. Tento názor nezahŕňa náboženské hodnoty.

Spoločné dobro nachádzame aj za hranicami nášho štátu. Hovoríme o medzinárodnom spoločnom dobre. V súčasnosti už dobro neexistuje v jednej krajine alebo v jednom štáte. Je tu vzájomná závislosť všetkých krajín a štátov na svete. Všetky krajiny na svete musia spolupracovať politicky, hospodársky a ekonomicky. „Jednotlivé štáty dnes tak veľmi závisia od seba, že každý z nich môže dosiahnuť vlastné spoločné dobro len vtedy, ak spolupracuje s druhými a zároveň prispieva k spoločnému dobru celej ľudskej spoločnosti“ (Gaudium et spes, č. 26).

1. 1 Dobro každého a všetkých

Dnešný svet je zmietaný obrovskými sociálnymi problémami. Ešte nikdy predtým neboli sociálne problémy sveta tak vyostrené, ako sú vyostrené práve dnes. Najzákladnejšia idea, tá, ktorá spočíva v riešení sociálnych problémov, vychádzam z Dobra – tak jednotného a vrcholného. S dobrom a ideálom dobra je to do určitej miery obdobné ako s inými ideálmi.

Pri riešení sociálnych problémov je veľmi dôležitý aj vzťah osoba – spoločnosť. „Tvorí takto podstatný prvok v tomto ponímaní spoločného dobra, ktoré zahŕňa sociálnosť ako podmienku a prirodzenú vlastnosť ľudskej osoby. Táto osoba je schopná expanzie a potrebuje spoluprácu, usiluje sa o spolunažívanie, prispieva k budovaniu a zväčšovaniu spoločného majetku kultúry a civilizácie, ktorý sa stáva dobrom každého a dobrom všetkých“ (Spiazzi, R., 1997, s. 45). Týmto dochádza k vylúčeniu egocentrického a antisociálneho individualizmu i spoločenskému kolektivismu a totalitarizmu.

Sokratova otázka „čo je dobré“ znamená, čo je jediným, všeobecným, základným cieľom ľudského života? Táto otázka má vo svojej pôvodnej sokratovskej intenzite význam: aký je v živote cieľ, ktorý nie je „prestupnou stanicou“ k žiadnemu ďalšiemu cieľu? Sokrates sa nestretol s nikým, kto by vedel o Dobre a málokedy stretol niekoho, kto by vôbec chápal zmysel tejto otázky.

„Mierou spoločného dobra je dokonalosť človeka, ktorú jednotlivec dosahuje iba v konaní, v ktorom rozvíja všetky svoje schopnosti, v spolupráci s ostatnými jedincami v rámci spoločnosti alebo spoločenstva. Dokonalosť človeka je teda dôležitým prvkom spoločného dobra ako konkrétnej a objektívnej normy vzťahov medzi osobami v spoločnosti“ (Spiazzi, R., 1997, s. 45).

Spoločné dobro teda môžeme považovať za dobro všetkých a každého jedného, pretože všetci sme v istom zmysle zodpovední za všetkých.

1. 2 Filozofická podstata a existenčná konkrétnosť dobra

Aká je filozofická podstata dobra? Odpoveď na túto otázku môžeme nájsť v rôznych vyjadreniach filozofov. Ich názory sú rozdielne, podstata je však skoro vždy rovnaká. „Z filozofického hľadiska je dobro základná morálna hodnota - to, čo sa pokladá za mravné a hodné nasledovania; to, čo teší a uspokojuje, čo zodpovedá túžbam a čo ich naplňa; všetko, čo prispieva k blahu“ (2011.11.25).

Inak povedané dobro je z filozofického hľadiska všetko to, čo prispieva k dokonalosti.

Filozofické názory niektorých významných osobností z minulosti i súčasnosti týkajúce sa dobra sú nasledovné (2011.11.25):

Pre Tomáša Akvinského je dobro to, čo treba konať.

Immanuel Kant hovorí, že dobro je to, čo je v súlade s príkazmi mravného zákona, ktorý je v každej rozumnej bytosti a ktorý nezávisí od podmienok ľudského života.

Podľa Friedricha Nietzscheho je dobro všetko, čo utvrdzuje vedomie moci, želanie moci a samu moc človeka.

Plotinos povedal: Dobro je Boh.

Lao-c' napísal:

- Najvyššia dobrota je ako voda.
- Dobrota vody je v tom, že prospieva nespočetným tvorom, ale sama nezápolí.
- Uspokojuje sa s miestami, ktorými ľudia pohrdajú.
- Preto je blízka Tau.

- Dobrota sa pri bývaní prejavuje v mieste, pri myslení v hĺbke, pri dávaní v láske, pri hovorení v pravde, pri vládnutí v poriadku, pri pôsobení v spôsobilosti, pri konaní v pravom čase.
- Kto sa nepresadzuje, zostáva bez úhony.

„Takto načrtnuté spoločné dobro má typický kresťanský charakter a presadilo sa ako pojem a hodnota pod vplyvom kresťanstva. V staroveku nenájdeme dostačujúce prvky pre primeranú definíciu spoločného dobra, ba niet tam niekedy ani náznak o hodnote ľudskej osoby ako takej a preto sa účel spoločnosti identifikuje s dobrom iba časti jej členov“ (Spiazzi, R., 1997, s. 46).

Ani v neskorších etapách, za vlády monarchistického absolutizmu, sa neuskutočňoval kresťanský ideál spoločného dobra ako dobra spoločnosti, štátu, ale dobro sa stotožňovalo s dobrom kráľa, jeho rodiny alebo jeho dynastie.

„Možno povedať, že podstatné prvky kresťanského učenia o spoločnom dobre vysvetlil sv. Tomáš. Podľa neho spoločné dobro je vlastný cieľ spoločenstva a je chápané ako spoločné šťastie. V spoločenstve je účelom zákona viesť všetkých jednotlivých ľudí ku spoločnému dobru ako k cieľu“ (Spiazzi, R., 1997, s. 48).

Zákon usmerňuje činnosť jednotlivcov presne ku spoločnému šťastiu, ktorým je plnosť dobra aj pre každého jednotlivca, lebo on ako časť celku nachádza svoje naplnenie v spoločenstve.

„Spoločné dobro je to isté ako ľudské dobro, po ktorom túži ľudské spoločenstvo podľa náklonností a nariadení prirodzeného zákona. Cieľom spoločnosti, čiže dobra sociálneho útvaru, nie je iba súhrn súkromných dobier, ani vlastné dobro celku, ktoré by mu slúžilo na úkor častí. Je ním však dobrý ľudský život v mnohorakosti, je to spoločenstvo mnohých v dobrom spolunažívaní“ (Spiazzi, R., 1997, s. 48).

Na základe tejto interpretácie spoločného dobra ako dobra ľudského spoločenstva, konkretizovaného v občianskej spoločnosti a v nej dobra osôb, ktoré sú jej členmi, možno s určitosťou povedať, že štát je podriadený spoločnému dobru a podľa tohto princípu musí realizovať celú svoju činnosť.

Spoločné dobro je súborom hodnôt a dobier, ktoré tvoria jednotný celok. Pohľad na spoločné dobro rozširuje do šírky zodpovedajúcej momentom historického cyklu, ktorým ľudstvo prechádza a prirodzenejším tendenciám ľudského ducha: tendenciám univerzálnosti.

1. 3 Výchova k sociálnemu spolunažívaniu

Život v združení sa člení na určitý počet spoločenstiev a spoločností. Ľudský jedinec sa integruje do týchto rôznych foriem spoločnosti, prekonáva vlastný egoizmus a nadväzuje vzťahy spolupráce s osobami, ktoré sú v spoločenstve. Aby človek bol schopný adaptovať sa v spoločnosti a prejavovať sociálne cnosti, je potrebné, aby bol vychovávaný k životu v spoločenstve s druhými.

„Výchovou rozumieme sprostredkovanie schopností, zručností a postojov, ktoré jestvujú v danej spoločnosti a ktoré sa pre jej trvanie a ďalší rozvoj pokladajú za dôležité, ďalším generáciám. Výchova sa inak povie aj edukácia. Jej poslaním je smerovať k získaniu a zdokonaleniu schopností a vlastností človeka“ (2011.11.25).

Môžeme teda v skratke povedať, že výchova je pôsobenie na procesy ľudského učenia a socializácie s cieľom premeny človeka po všetkých stránkach - telesnej aj duševnej; s cieľom pretvoriť človeka z bytosti spoločenskej na bytosť kultúrnu. Existujú rôzne koncepcie výchovy ako napríklad *Autoritárska výchova*, *Disharmonická výchova*, *Demokratická alebo harmonická výchova* a *Merkantilná výchova*.

Výchova má dva základné prvky, ktoré sú vzájomne prepojené. Ide o formálny a podstatný prvok. Formálny prvok sa vyznačuje vychovanosťou človeka, t. j. ak je človek dobre vychovaný, tak zachováva spoločnosťou stanovené pravidla správania sa. Podstatný prvok sa prejavuje v osvojovaní si základných hodnôt pre sociálny život, a to: dobrotou, čestnosťou, zodpovednosťou a pod.

Je prirodzené, že výchovu sociálneho zmyslu treba chápať a uskutočňovať predovšetkým v tomto podstatnom zmysle. Má sa uskutočňovať trojakou formou (Spiazzi, R., 1997, s. 51 - 52):

a) na citovej úrovni

Výchova sociálneho zmyslu na citovej úrovni vedie jednotlivca k tomu, aby sa delil s ostatnými o svoje city, vedie ho k radosť z spoločného života, k spolucítaniu v utrpení a teda pobáda človeka vzájomne komunikovať v príjemných citoch v estetickej, morálnej, intelektuálnej, náboženskej oblasti a pod.

b) na rozumovej úrovni

Úlohou výchovy na rozumovej úrovni je vštepiť duchu človeka ideálne motívy spoločného života ako silné idey, ktoré určujú úsudky, rozhodnutia, sklony a činnosti, smerujúce k sociálnosti a k vnútornému dozrievaniu.

c) na duchovnej úrovni

Na duchovnej úrovni je cieľom výchovy formovať najvyššie spoločenstvo duší vo svetle, v добрote a v zápale pre veľké ideály pravdy a života. Tu vstupuje Cirkev alebo iná forma usporiadaného náboženstva alebo iné združenie s mystickou inšpiráciou, spoločnou etikou a so živým zmyslom pre sociálnosť.

Úlohou integrovania sa jednotlivca do spoločnosti je zabezpečiť, aby každý človek vedel, že má práva a slobodu. Hlavným cieľom výchovy jednotlivca k sociálnemu spolunažívaniu je zabezpečiť rozvíjanie schopností, osvojenie si vedomostí a návykov, získanie skúseností a sformovanie charakteru človeka v súhlase s požiadavkami kladenými spoločnosťou v jednotlivých etapách jej historického vývoja

1. 4 Sociálnosť ako prirodzená dimenzia

Kresťanské učenie predpokladá a zahŕňa prirodzenú sociálnosť človeka. Sociálnou prirodzenosťou človeka sa rozumie impulz, ktorý silou samej prirodzenosti poháňa človeka k tomu, aby sa združoval a spolupracoval so svojimi blízkymi pre spoločné dobro.

„Človek vie silou svojich duchovných schopností komunikovať a združovať sa do spoločenstva. Toto chýba čisto hmotným bytostiam, ktoré sú medzi sebou vzájomne nepreniknuteľné. Nemôžu sa vedome vzájomne vlastniť, vzájomne do seba prerastať, spolupracovať a mať spoločný úmysel pomáhať si pre spoločné dobro. Človek toto všetko môže a vo svojej prirodzenosti sa o to usiluje“ (Spiazzi, R., 1997, s. 33). Toto všetko vyplýva zo samej prirodzenosti bytia človeka, ktorý pociťuje potrebu vzájomnej integrácie. Takto sa vysvetľuje prirodzené prejavovanie sa človeka, proces socializácie, spolunažívanie a spolupracovanie.

Ľudská sociálnosť trpí nielen obmedzeniami, ale podlieha aj zraneniam v dôsledku egoizmu. V dôsledku egoizmu sa človek oddialil od dobra a sústreďuje sa na seba.

„Egoizmus je ranou alebo základnou neusporiadanosťou a má dosah na všetky oblasti: biologickú, sexuálnu, psychologickú, kultúrnu, ba i na duchovnú a náboženskú, ak sa stane fanatizmom, sektárstvom, teologickým zázemím“ (Spiazzi, R., 1997, s. 34).

Každý človek sa stretáva s negatívnymi vlastnosťami ako je pýcha, závisť, násilie, vykorisťovanie. Všetky tieto negatívne vplyvy spoločnosti ho vedú k sebeckosti, k egoizmu a ešte väčšmi sa zameriava na seba.

V súčasnosti i v minulosti je a bolo kresťanstvo mocnou silou pre to, aby sa človek zbavil egoizmu. Kresťanstvo hovorí o láske k blížnemu človeku a tým o ceste víťazstva nad sebou samým.

V historickom diele kresťanstva, t. j. v Biblii je „univerzálna láska, uskutočňovaná v samom základe ľudského bytia, svojím zaradením sa k Dobru človeka, k Dobru totálnemu, ktorým je Boh, je pravým spoločenským poslanstvom Ježiša Krista“ (Spiazzi, R., 1997, s. 34). Podľa kresťanstva je toto najvzácnejšie ovocie, ktoré smeruje k zjednocovaniu ľudstva a odstráneniu všetkých nepokojov a vojen. Učenie lásky v Biblii ukazuje človeku správnu cestu víťazstva nad sebou samým.

„V každom prípade, sociálnosť nie je iba niečo „navyššie“ v osobe, ale je to jej psychologicko-etická dimenzia, jej plná realizácia, víťazstvo nad izolovaním a istá expanzia, isté prerastanie, ktoré jej umožňuje rozvíjať vlastné morálne bytie v spoločensve s ostatnými. Preto je sociálnosť svojou povahou etickou a duchovnou hodnotou“ (Spiazzi, R., 1997, s. 52).

Môžeme povedať, že egoizmus je ničivý a jeho dôsledky sa prejavujú vo všetkých oblastiach ľudského života, ako napríklad v práci, v rodine, v náboženstve a pod. Inak povedané egoizmus je deštrukcia môjho „ja“, berie mi schopnosť akokoľvek komunikovať.

Avšak treba podotknúť, že hlboká hodnota človeka sa meria jeho schopnosťou komunikovať. Schopnosť komunikovať sa meria vnútornou ochotou a aj tu sa človek riadi zákonom z Biblie, a to: „dávať a bez nároku dostávať.“

V prípade, ak spoločensvo víťazí nad egoizmom, jednotlivec kráča k dokonalosti, ktorá má až formu osobnosti. Sociálny život teda úspešne pomáha človeku žiť život naplno, chráni ho pred osamelosťou a frustráciou.

Na záver môžeme skonštatovať, že dobro je veľmi dôležitou súčasťou ľudského života a je potrebné vo všetkých sférach života, či už v rodine, v práci a pod. Vytvárať dobro však nedokáže človek sám, musí mať podporu v štáte. Jednotlivec však môže na vytváraní dobra začať pracovať hneď a ak by si všetci ľudia uvedomili, že dobrom sa dostanú ďalej

a viacej dosiahnu, potom by na svete nebolo násilie, vojny, nepokoje a pod. Dosiahnuť stav aby všetci ľudia boli dobrí a žili v láske, je však nemožné.

Súčasne je potrebné spomenúť, že každé ľudské konanie sprevádza nejaký cieľ. Práve sila dobra, prítomná v tom, či onom cieli by mala byť rozhodujúcim impulzom pre naštartovanie nášho konania. Mali by sme však brať do úvahy aj iných ľudí, nie len naše slepé ideály. Avšak ľudské plemä je natoľko prehnité, že má na očiach klapky a pozerá len dopredu ako získať prospech pre seba samého. Cieľom jednotlivca by však malo byť snažiť sa vytvárať a spolupracovať na vytváraní podmienok pre dokonalé spolunažívanie celej spoločnosti. Aby sa tento ideál a cieľ realizoval v konkrétnej historickej realite, je nevyhnutné zaručiť uznanie základných ľudských práv, ktoré spoločné dobro zahŕňa a vyžaduje. Ide teda o podporovanie maximálneho prístupu k súhrnu hodnôt (morálnej čistoty, spravodlivosti, politickej cnosti, občianskeho vedomia, zmyslu zákona a slobody), v ktorom sa vyjadruje a rozširuje ich bytie.

Musíme však mať stále na pamäti, že tolerancia a slušnosť sú kľúčom k spokojnému a harmonickému spolunažívaniu.

1. 5 Etika vo všeobecnosti

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že „etika sa teda chápe ako termín, ktorý slúži k označeniu vednej disciplíny, ktorá sa zaoberá štúdiom mravného chovania, mravného cítenia, mravných hodnôt a noriem, mravných povinností. Predmetom etiky je štúdium morálnych javov v najširšom zmysle, etika skúma obsahy mravných hodnôt a ich zdôvodňovanie. Rovnako študuje určitý stav mravnosti ako v individuálnej, tak v spoločenskej rovine, t. j. najmä ako sa ľudské skutočné hodnoty, ktoré sa prijali, dodržiavajú. Morálka tvorí predmet výskumu etiky ako vedy, podobne ako čísla a číselné vzťahy sú predmetom výskumu matematiky“ (Herzogová, Z., 1997, s. 99).

2 Profesijná etika

Čo je etika a kam ju zaradiť? Stretnúť sa s tým, že mnohý ju považujú za niečo zbytočné, teda niečo čo nie je potrebné brať príliš vážne a čím dokonca ani nie je treba sa vôbec zaoberať, pričom dôvody sú rôzne.

Pojem etiky patrí do praktickej filozofie a ide pritom o skutky celkom zvláštnej povahy.

Predmetom tohto odboru sú nie skutky vykonané tým ktorým človekom ale tie, ktoré je potrebné vykonať.

Etika je jedna z najstarších teoretických disciplín, ktorá vznikla ako súčasť filozofie v období formovania otrokárskej spoločnosti. Etika je teda filozofická disciplína, ktorej objektom skúmania je morálka. Termín „etika“ ako označenie učenia o mravnosti zaviedol Aristoteles. Ako filozofická disciplína, odlišná od každodenného morálneho vedomia, formujúceho sa živelne v procese spoločenskej praxe ľudí, vzniká etika v dôsledku oddelenia duchovno-teoretickej činnosti od materiálno-practickej, t. j. so vznikom triednej spoločnosti.

„Etika je teóriou morálky a mravnosti. Je nositeľkou ľudských vlastností, obsahuje súhrn všetkých kladných hodnôt a pomáha človeku vyhnúť sa zlému správaniu. Kto sa neriadí morálnymi zásadami, dá sa o ňom povedať, že je ľahostajný a nezáleží mu na svojej osobnosti ani na vlastnej povesti“ (Kopecká, K. a kol, 2008, s. 11).

Etická činnosť sa vyznačuje morálnym výberom, slobodou voľby a dobrovoľnosťou konania. Ďalšími kategóriami, ktoré majú v systéme etiky miesto, sú česť, dôstojnosť a svedomie.

Môžeme teda povedať, že etika je spoločenský jav, ktorý zasahuje do všetkých oblastí života. „Bez etiky, úcty k človeku a rešpektovania jeho základných práv nemožno v živote očakávať úspech (Kopecká, K. a kol. 2008, s. 12).

Etika vyčleňuje etický kódex. Je to súhrn pravidiel správania sa v danej spoločnosti. Tieto pravidlá sú v každej profesii iné. V závislosti od profesie sa mení aj etický kódex. Osobitný kódex majú napríklad lekári, právnici a pod.

2. 1 Úloha etiky

Etika je odvetvím filozofie a ako takú ju ovplyvňujú všeobecné otázky o živote a jeho zmysle, ktoré si filozofovia kladú. Na jej vytváraní sa podieľa tiež sociálna, politická a náboženská kultúra, v ktorej sa vyvinula.

„V najširšom poňatí je etika štúdiom ľudského chovania. Otázky týkajúce sa toho, čo ľudia „majú“ robiť, preto vedú k základným otázkam o povahe a účele ľudského života. Etika sa nezaobera iba priemernými štandardmi chovania. Ide v nich skôr o hľadanie toho, čo je správne a dobré a ako najlepšie žiť. To samozrejme neznamená zaujať úzko mravný pohľad v tom zmysle, že zhrnieme všetkých, ktorí nesúhlasia s určitým konkrétnym kódexom ale zdôrazniť, že chceme nájsť základné hodnoty, podľa ktorých by sme mohli žiť za predpokladu, že povedú ku spravodlivosti a šťastiu“ (THOMPSON, M., 2004, s. 14).

Samozrejme sa pritom budeme musieť zamerať i na to, čo je v ľudskej povahe najhoršie. Práve v činoch, ktoré sa vyznačujú krutosťou, môžeme najľahšie začať vnímať podstatu láskavosti, v činoch, ktoré sa vyznačujú sebeckosťou, dochádzame k intuitívnemu poznaniu toho, čo znamená chovať sa nesebecky.

Jeden z najvýznamnejších filozofov 20. storočia Wittgenstein si všimol, že vždy, keď hovoríme o etike, evokuje to v nás hodnotiace typu dobré a zlé, správne a nesprávne.

„V polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia bolo bežné predpokladať, že hľadanie „dobra“ či „cností“ je odsúdené k nezdaru. Z etiky sa stala jazyková hra, v ktorej sa ľudia snažili odôvodniť morálny jazyk tak, aby mu každý človek mohol porozumieť na základe svojej skúsenosti. Nešlo o žiadne usilovanie o „Dobro“ skryté v jadre skutočnosti ale len o to vyjadriť priania, zámery či preferencie jednotlivcov“ (THOMPSON, M., 2004, s. 15).

V súčasnosti je všetko inak. Aplikovaná etika sa dostáva do úzadia a úlohou dnešnej etiky je odstraňovať nejasnosti, rozlišovať fakty, hodnoty a argumenty.

Úloha etiky ako vedy o morálke teda spočíva predovšetkým v skúmaní jednotlivých dejinných typov morálky, v analýze dôvodov, ktoré viedli k ich vzniku, v kritickom rozbere ich zamerania a v skúmaní proklamovaných i skutočných výsledkov, ku ktorým vedú v praktickom živote človeka a spoločnosti. „Pre európsku morálku je príznačná pluralita svetonázorových základov morálneho jednanja a zmýšľania. Vedľa antickej tradície neustále pôsobí židovsko-kresťanská morálka v interpretácii katolicizmu a protestantizmu. I keď vplyv týchto kultúrnych systémov pôsobil postupne, ich účinky sa prejavujú v súčasnej európsko-americkéj civilizácii paralelne“ (Herzogová, Z., 1997, s. 99).

2. 2 Etika a jej členenie podľa obsahu a zamerania:

- axiológiu

Axiológia vychádza z gréckeho slova „*axia*“ = hodnota. Zaoberá sa teóriou dobra a zla a morálnymi hodnotami.

- deontologiu

Pojem deontológia vychádza z gréckeho slova „*deon*“ a znamená „čo má byť“. „Mravná povinnosť vyjadruje sociálnu nutnosť v danej historickej etape vývoja spoločnosti. Táto nutnosť sa dostáva do rôznych foriem v súkromnom príkaze, všeobecnej norme, mravnom ideáli. Tieto formy a ich vzájomné vzťahy sú predmetom výskumu deontologie, náuky o mravných povinnostiach“ (Herzogová, Z., 1997, s. 99).

Etika pochádza z gréckeho slova „*ethos – mrav, zvyk, obyčaj*“. Rovnaký význam má latinský termín „*mos*“, od neho je odvodené slovo morálka. Etymologicky sú etika a morálka synonymá. Etika sa zaoberá tým, čo je správne a nesprávne, teda skúma mravné rozhodnutia ľudí a spôsoby, ktorými sa ich snaží odôvodniť. „Etika teda rieši problém mravného dobra a od svojho vzniku sa pokladala za praktickú filozofiu“ (Bílý, J., 2005, s. 11). Neexistuje oblasť života, v ktorej by sa etika nedala uplatniť. Etika je rozsiahly predmet.

Etika je jedna z najstarších teoretických disciplín, ktorá vznikla ako súčasť filozofie v období formovania otrokárskej spoločnosti. Etika je teda filozofická disciplína, ktorej objektom skúmania je morálka. Termín „etika“ ako označenie učenia o mravnosti zaviedol Aristoteles. Ako filozofická disciplína, odlišná od každodenného morálneho vedomia, formujúceho sa živelne v procese spoločenskej praxe ľudí, vzniká etika v dôsledku oddelenia duchovno-teoretickej činnosti od materiálno-praktickej, t. j. so vznikom triednej spoločnosti.

Etiku môžeme rozdeliť do štyroch oblastí a to na (Thompson, M., 2004, s. 11 – 13):

- deskriptívnu etiku

Deskriptívna etika popisuje mravné rozhodnutia a hodnoty, ktoré zastáva konkrétna spoločnosť. Deskriptívna etika je súčasťou sociológiu a súčasťou psychológiu morálky. Avšak

klúčovým javom celej deskriptívnej etiky je skutočnosť, že sa nesnaží zisťovať, čo je správne a čo nie je správne. Uvedená etika popisuje danú situáciu.

Deskriptívna etika má svoj význam, pretože bez informácií o situáciách a o tom ako na ne ľudia reagujú, by nemali ďalšie oblasti etiky na čom stavať.

- n o r m a t í v n u e t i k u

Normatívna etika skúma normy, ktorými sa vo svojom mravnom rozhodovaní ľudia riadia. Zaoberá sa otázkami týkajúcimi sa povinnosťami (čo by mal človek robiť, často hovoríme o deontologických otázkach) a hodnôt, ktoré mravné rozhodnutia vyjadrujú (čo vytvára dobrý život, niekedy hovoríme o axiologických otázkach). Normatívna etika ide o krok ďalej než deskriptívna etika. Zameriava sa na výrok o nejakom správaní a pýta sa: „Je správne toto robiť?“

Rozdiel medzi deskriptívnou a normatívnou etikou si môžeme vysvetliť na prípade potratov. Deskriptívna etika by tak napríklad uviedla počet potratov, ktoré sa v danej spoločnosti urobili. Normatívna etika sa ešte spýta: „Je vôbec správne ísť na potrat?“

- m e t a e t i k u

Do teórie etiky patrí i diskusia o jazyku, ktorým o morálke hovoríme a ako možno tento jazyk odôvodniť. Táto diskusia sa niekedy označuje ako metaetika. V priebehu 20. storočia sa britskí a americkí filozofi zameriavali predovšetkým na jazyk. Namiesto jednoduchej otázky: „Je toto správne?“, sa filozofi začali pýtať: „Čo znamená, keď poviem, že je niečo správne?“ alebo „Čo robím, keď toto tvrdím?“.

- a p l i k o v a n ú e t i k u

Medzi najvýznamnejšie črty rozvoja etiky ako vedy v 20. storočí patrí búrlivý rozvoj aplikovanej etiky. Aplikovaná etika si našla svoje miesto i v našej vedeckej komunite a pojem „aplikovaná etika“ je najdôležitejšou oblasťou etiky. Nikto by sa o etiku nezaujímal, keby v živote neexistovali problémy, ktoré nabádajú k vyjadrovaniu a skúmaniu mravných rozhodnutí a hodnôt. Už na prvý pohľad je zrejmé, že chápanie tohto pojmu nie je jednoznačné. K najvýznamnejším oblastiam aplikovanej etiky dnes patrí etika života a smrti, lekárska etika, etika sexuality a vzťahov, feministická etika, bioetika, právna etika, etika životného prostredia a obchodná etika. Takmer v každej oblasti života existujú morálne otázky.

„Pojem aplikovaná etika sa používa pre označenie špecifickej oblasti morálnej filozofie, ktorá sa zaoberá konkrétnymi problémami súčasného života. Tento pojem sa niekedy používa aj v pluráli najmä vtedy, keď sa hovorí o aplikovaných či praktických etikách. Pojem etika tu získava nový význam, nejde už o teoretickú reflexiu zameranú na

zdôvodňovanie základov morálky, ale o proces normatívneho myslenia, týkajúceho sa konkrétnych oblastí praktickej činnosti“ (Herzogová, Z., 2003, s. 45).

Podľa Bayertza jednou z najrozšírenejších definícií aplikovanej etiky je nasledujúca definícia: „*Aplikovaná etika je aplikáciou všeobecných etických princípov na konkrétne prípady.*“ Aplikovanú etiku však možno definovať aj ako etiku zameranú na problémy alebo ako problémovo orientovanú morálnu filozofiu.

Knihy o aplikovanej etike skúmajú rozhodnutia v danej oblasti z hľadiska teórie etiky. Teóriu etiky a aplikovanú etiku je treba skúmať vo vzájomnom vzťahu. Na jednej strane môžete vyskúšať nejakú teóriu tak, že ju uplatníte v konkrétnej situácii, na druhej strane sa môžete pozrieť na rozhodnutia, ktoré v konkrétnej situácii robia ľudia na základe zdravého rozumu a pýtať sa, z akej teórie etiky vychádzajú.

V 21. storočí existujú knižné publikácie o rôznych druhoch etiky. Najčastejšie sa však etika člení podľa toho, čím sa zaoberá a to napríklad medicínska etika, etika v obchode, ekonomická etika, etika policajta, etika sudcu, etika advokáta a pod. Jedným zo známych členení je členenie etiky na tieto druhy a smery (<http://kusvetlu.blog.cz/1012/co-je-dobro-a-co-zlo-ale-naozaj-objektivne>):

- a n a l y t i c k á e t i k a

Ide o smer etiky 20. storočia zameriavajúci sa na analýzu mravného jazyka po stránke logickej, sémantickej, pragmatickej alebo lingvistickej.

- a p r o b a t í v n a e t i k a

Approbatio vychádza z latinského slova schvaľovanie. Aprobatívna etika je teória morálky, v ktorej sa dobro definuje ako to, čo sankcionovala nejaká autorita. Podľa toho, kto alebo čo sa pokladá za takúto autoritu, delí sa aprobatívna etika na teologické, psychologické a sociálno-aprobatívne teórie.

- e t i k a k o m u n i k á c i e

Ide o aplikovanú etiku, ktorej predmetom výskumu je oblasť komunikácie, ľubovoľná komunikačná situácia (communication context), počnúc politickými diskusiami zameranými na masové poslucháčstvo až po interpersónalnu komunikáciu tvárou v tvár.

- e t i k a k o z m i c k e j t e l e o l ó g i e

Tento druh etiky bol rozpracovaný v Spojených štátoch amerických a v Anglicku v prvej polovici 20. storočia. Podľa tejto etickej koncepcie možno morálku pochopiť iba z hľadiska evolučného vývinu vesmíru, ktorého základom je svetový účel. Každý stupeň

tohto vývinu je vopred určený a uskutočňuje sa prostredníctvom prispôsobovania jestvujúcich prostriedkov tomuto cieľu.

- e t i k a s e b a r e a l i z á c i e

Tento prúd v teórii morálky vznikol koncom 19. storočia. Cieľom tejto morálnej činnosti je realizácia vnútorného „ja“ každého individua považovaného za jedinečné a neopakovateľné.

- h e t e r o n ó m n a e t i k a

Heteronómna etika je etické učenie, podľa ktorého morálka vyrastá z príčin nezávislých od konajúceho subjektu. Za takéto vonkajšie príčiny pokladá štát náboženské prikázania, motívy ako osobná zainteresovanosť alebo želanie dobra iným ľuďom. K heteronómnym etickým učeniam patrí napr. hedonizmus, eudaimonizmus, utilitarizmus.

- h u m a n i s t i c k á e t i k a

V tomto prípade ide o smer v teórii morálky, ktorý sa rozšíril v Spojených štátoch amerických od 20. rokov 20. storočia. Táto etika vyvodzuje mravnosť zo špecificky ľudských javov – z toho, že človek si je schopný uvedomovať svoje činy a zriecť sa akéhokoľvek vopred daného cieľa.

- n o r m a t í v n a e t i k a

Uvedená etika sa zaoberá problematikou zmyslu života, poslania človeka, obsahu dobra a zla, mravnej povinnosti. Teoreticky zdôvodňuje mravné zásady, ideály a normy.

- s t o i c k á e t i k a

Zakladá sa na myšlienke života v zhode s prírodou. Túto zhodu možno dosiahnuť vedením a cnosťou.

- š p e c i á l n a e t i k a

Špeciálna etika je etika určitej oblasti života alebo odboru praxe, napr. etika ekológie, etika génového inžinierstva a technológie rozmnožovania, hospodárska etika, etika politiky, etika sexuality a pod.

- t e o l o g i c k á e t i k a

Je etikou zakladajúcou sa na istom teologickom systéme. K najvplyvnejším smerom teologickej etiky patria etické učenia kresťanstva, islamu a budhizmu.

- v š e o b e c n á e t i k a

Všeobecná etika je základná (fundamentálna) disciplína etiky, ktorá skúma etickú alebo morálnu skutočnosť a pokúša sa vymedziť pojem etickej alebo morálnej skutočnosti.

Všeobecná etika sa zaoberá filozofickými problémami etiky, ktorých znalosť je predpokladom rôznych špeciálnych etík.

2.3 Profesionálna etika

Ku každému druhu ľudskej práce ako profesii sa vzťahujú určité špecifické požiadavky profesionálnej morálky. Súhrn špecifických požiadaviek a základných mravných noriem povolania sa nazýva morálkou povolania, profesionálnou morálkou, profesionálnou etikou, étosom povolania. Obsah týchto požiadaviek závisí od charakteru práce, ktorú vykonávame.

Veľmi frekventovaným pojmom sa v poslednej dobe stal termín etický kódex či profesionálna etika. Tento pojem sa veľmi rozšíril, o čom svedčí aj fakt, že okrem tradičných povolání, ktoré sú charakterizované etickým kódexom ako napr. lekár, kňaz, advokát, sa začali objavovať aj etické alebo inak povedané mravné kódexy novinárov, zamestnancov banky, policajtov a pod. „Všetky tieto kódexy majú normatívny charakter. Napr. etický kódex zamestnanca banky formuluje striktné povinnosti zamestnanca voči banke. Hlavným účelom plnenia týchto povinností je prosperita podniku“ (Herzogoáv, Z., 1997, s. 100).

V odborných publikáciách nájdeme niekoľko definícií profesijnej etiky. Ich podstata je však rovnaká.

„Profesionálna etika býva najčastejšie definovaná ako sústava vybraných hodnôt, noriem, princípov a povinností, ktorých poslaním je prispievať k formovaniu špecifického typu chovania, rozhodovania a jednaní žiadúceho pre danú profesiu“ (NESVADBA, P., 2009, s. 149). *Tento pojem je úzko spätý s pojmom „aplikovaná etika“, ktorým sa rozumie označenie pre rozmanité špecifické oblasti, do ktorých vstupuje etické pýtanie a problematizuje ich v súlade s narastajúcimi a diferencujúcimi sa požiadavkami spoločenského života, ekonomiky, politiky, kultúry, vedy a pod.* Stále častejšie býva preto tento pojem používaný skôr v pluráli („aplikované etiky“ či „praktické etiky“), čím je mienené práve „vzťahovanie mravnej problematiky na špecifické oblasti profesionálnej praxe“ (Herzogová, Z., 2003, s. 45).

Poslaním profesijnej etiky nie je len vytvárať koncepciu určitého povolania vo vzťahu k istej hierarchii hodnôt, zdôvodnených prijatou etickou teóriou. Cicero u svojich gréckych učiteľov pochopil, že cnosť múdrosti má za cieľ prejsť od princípov k praktickým

rozhodnutiam a teda nielen „určiť najvyššie dobro“, ale i pravidlá, ktorými sa mala po všetkých stránkach riadiť naša životná prax“.

Špecifickú oblasť etiky, a to „*profesijnú etiku*“, môžeme charakterizovať ako vytváranie koncepcie určitého povolania vo vzťahu ku škále spoločenských hodnôt, ktorým má toto povolanie slúžiť a ktoré mu dávajú „*raison detre*“ (cit. 2010-11-19).

Profesijná etika má v európskej kultúre špecifický prameň, a to kalvínsky étos povolania. Luteránska a kalvínska reformácia v 16. storočí prispela k novému poňatiu ľudskej osoby, individuality a subjektivity. Dôsledok tohto nového poňatia ľudskej osoby sa objavil aj v novom pohľade na ľudské povolania.

„Obsahom profesijnej etiky by mala byť predovšetkým explikácia hodnotového systému žiadúceho pre danú profesiu, explikácia charakteru povinností – t. j. mravných noriem a mechanizmov, ktoré regulujú uskutočňovanie hodnôt a hľadanie optimálnych foriem interiorizácie noriem a princípov profesijnej etiky daného odboru. Profesijná etika by mala obsahovať okrem logického zdôvodnenia a ospravedlnenia svojich noriem tiež určitý výcvik v ich aplikácii“ (Herzogová, Z., 1997, s. 102).

System profesijnej etiky zahrňuje predovšetkým:

- **a s p e k t d e o n t o l o g i c k ý**

Vyznačuje sa výpočtom mravných noriem a povinností zodpovedajúcich danej profesii. Inak povedané ide o náuku o mravných povinnostiach.

- **a s p e k t a x i o l o g i c k ý**

Profesijná axiológia je náuka o hodnotách daného odboru, ktorá by sa stala súčasťou vnútorného presvedčenia vykonávateľa profesie, chýba inštancia, ktorá by zaväzovala k plneniu povinností.

- **a s p e k t b e h a v i o r á l n ý**

Ide o definovanie optimálnych spôsobov internalizácie týchto noriem jedincom.

Inými slovami sústava profesijnej etiky v akomkoľvek povolaní by mala zahŕňať rozhodujúce etické hodnoty a normy, na nich stojí zmysluplnosť a spoločenská zakotvenosť danej profesie, tieto hodnoty i normy zdôvodňovať a hľadať efektívne cesty ako zaistiť ich dodržiavanie. U niektorých profesií sa tak robí formou etických kódexov. „Profesijné skupiny si vytvárajú morálne normy a princípy, ktoré im pomáhajú v ich práci

rozoznávať správne od nesprávneho, dobré od zlého a jednať tak, aby neškodili iným ľuďom“ (Nesvadba, P., 2009, s. 149).

V literatúre sa niekedy profesijná etika a profesijná morálka používajú ako synonymá. My budeme pod pojmom profesijnej etiky rozumiť kritickú teoretickú reflexiu profesijnej morálky, pričom dôraz bude daný na jej systematický charakter a hľadanie etickej dimenzie danej profesie. Preto je veľmi dôležité odlišovať pojmy „zamestnanie“ a „profesia“. Presné vymedzenie pojmu „profesia“ neexistuje. Základné znaky, ktorými sa odlišuje profesia od zamestnania sú (Nesvadba, P., 2009, s. 150):

- vykonávateľ profesie si musí osvojiť úplné špecifické odborné vedomosti, znalosti a zručnosti,
- existuje štátom garantovaný systém zameraný na poskytovanie odborného vzdelania v rámci danej profesie i na reguláciu jeho štandardnej úrovne,
- sú stanovené konkrétne normatívne nároky a očakávania, ktoré sú vnútorné späté s odbornou prípravou,
- existuje profesijná organizácia, ktorá reprezentuje profesiu navonok a ktorá disponuje mechanizmami, ktorými možno usmerňovať chovanie a jednanie príslušníkov profesie,
- sú vytvorené etické regulatívy danej profesie (profesijná etika, etický kódex)
- profesijná skupina charakterizuje vysokú mieru kolektívnej morálnej zodpovednosti, ktorá je nedeliteľná a jej závažnosť si musí uvedomiť každý príslušník, vykonávajúci svoju činnosť v jej rámci.

Cieľom profesijnej etiky je zabezpečiť aby práca, ktorú profesijná skupina vykonáva, odpovedala nárokom, ktoré sú na ňu kladené. Tým sa zvyšuje spoločenská prestíž skupiny, jej sebaúcta a istota, inak povedané profesijná etika integruje záujmy skupiny, spoločnosti a jednotlivých členov profesií. Profesijná etika je svojou podstatou skupinová etika, ktorá predstavuje určitý štruktúrovaný celok hodnôt, noriem, zvyklostí a tradícií (Herzogová, Z., 2003, s. 52).

Profesijná etika velí mať úctu ku svojmu povolaniu, stavu, k jeho odbornej erudícii a spoločenskému poslaniu. Profesijná etika stanovuje zásadu starať sa o dôstojnosť svojho povolania.

Táto špecifická oblasť etiky – profesijná etika sa prejavuje na dvoch základných úrovniach: na individuálnej a inštitucionálnej. Pod profesijnou etikou na individuálnej úrovni rozumieme individuálnu etiku jednotlivého individua a na inštitucionálnej úrovni ide o skupinovú etiku.

Profesijná etika by mala byť budovaná a rozvíjaná takým spôsobom a takými prostriedkami, aby bol dostatočný priestor pre predchádzanie dvom extrémom:

- prílišnej abstraktnosti a neurčitosti, kedy sa pod pojem „profesijnej etiky“ skryje iba výpočet všeobecných morálnych zásad a princípov, čím však tieto zásady nie sú stavané na špecifickosti a zreteľnosti – stanú sa z nich nič nehovoriace frázy a klišé,
- prílišnej konkrétnosti a presnosti, kedy sa pod pojem profesijnej etiky skryje takmer všetka činnosť jednotlivca vykonávajúceho profesiu (vrátane pracovného režimu), čím je jeho chovanie a jednanie viazané toľkými nariadeniami a predpismi, že nezostane priestor pre jeho vlastný názor, rozhodovanie – a teda vôbec pre jeho slobodu.

„Profesijná etika má zmysel len vtedy, keď je súčasne určitá a súčasne neurčitá, a to v tých správnych proporciách. Len vtedy môže napomáhať ako rozvoji danej profesie, tak i rozvoju jedinca a môže sa stať účinným nástrojom boja proti profesionálnym deformáciám, rutine a šablonovitosti, ktorá každej profesii samozrejme hrozí“ (Nesvadba, P., 2009, s. 151). Táto etika na jednej strane fixuje určité všeobecné etické normy resp. univerzálne morálne normy danej spoločnosti, ktoré keďže sa aplikujú na všetkých ľuďoch, modifikovane sa implantujú aj v konkrétnej profesii, a na druhej strane sú to špecifické mravné hodnoty vyplývajúce zo statusu danej profesie, t. j. ide o etické aspekty určitého povolania. „Tieto aspekty sú v odborných literatúrach označované aj ako rolové normy“ (Čečotová, V., 2009, s. 147).

Podľa A. Krskovej môžeme na profesijnú etiku pozeráť ako na odvetvie etiky, ktorého predmetom je systém noriem upravujúcich povinnosti odborníka ku klientovi, verejnosti, k súdu, ku kolegom. Vtedy sa označuje ako deontológia (veda o povinnostiach) Etymologickým základom tohto pojmu sú grécke slová *déon=povinosť*, *ontos=človek* a *logos= veda*.

Spoločenské hodnoty, v ktorých možno nájsť veľkú mieru spoločenského konsensu, sú aj referenčnou rovinou pre hodnotenie poslania jednotlivých povolaní profesijnou etikou. Podľa autorov ťažiskových prác z tejto oblasti sú to predovšetkým (Krsková, A., 1997, s. 21):

Sloboda a sebaurčenie

Ľudia by mali mať možnosť slobodne konať v takom rozsahu, aký je zlučiteľný so všeobecne uznávanými hodnotami. Sloboda je hodnotou sama osebe a ak je niekto

slobodný, potom sám rozhoduje o tom, čo bude robiť a je za to zodpovedný. Do istej miery treba rešpektovať schopnosť niektorých ľudí riadiť.

Ochrana pred bezprávím

Ľudia by mali byť chránení pred stratou či narušením ich telesnej či psychickej integrity, ale aj pred útokmi na vlastníctvo, či už krádežou, lúpežou alebo podvodom. Bez takejto ochrany pred tými, ktorí na spomínané hodnoty siahajú, nie je možný civilizovaný život.

Rovnosť príležitostí

Ľudským bytostiam by mala byť poskytnutá rovnaká príležitosť podieľať sa na dobre, ktoré vytvárajú pre spoločnosť. Diskriminácia na základe rasy, pohlavia, náboženstva či etnického pôvodu je, najmä na „štartovacej čiare“, zakázaná. Pokiaľ sú sociálne podmienky pod kontrolou ľudí, pre spoločenské uplatnenie a úspech by nemalo byť relevantné nič iné len prínos človeka do fondu spoločenského bohatstva, jeho kvality a schopnosti.

Súkromie

Rozumná bytosť akceptuje právo na samotu, intimitu a kontrolu informácií o osobných i súkromných záležitostiach ako veľkú spoločenskú hodnotu, pretože jej nedostatok môže mať veľmi neblahé následky. Nielen obchod môže byť zmarený, ak ostatní vopred vedia o plánoch, ale vyzradenie istých informácií môže na celý život poškodiť psychickú rovnováhu a reputáciu človeka. Aj samota má veľký psychologický význam a je nevyhnutná pre koncentráciu a tvorivosť myslenia.

Minimálny blahobyť

Minimálny životný štandard predstavuje podmienky pre normálny a zdravotný stav a zabezpečenie osobných potrieb, ako i garantovanie bezpečnosti na úrovni dôstojnej človeka. Je to niečo viac ako holé udržiavanie fyzickej a morálnej integrity. Rozumná bytosť akceptuje túto hodnotu zvyčajne z ľudskej solidarity: nikdy nie je vylúčené, že sa sama dostane na úroveň sociálnej odkázanosti.

Z hľadiska týchto základných hodnôt by teda mali byť „testované poslania jednotlivých profesií v spoločnosti.“ Hodnoty sú zmyslom vzniku a existencie profesií.

Profesijná etika je svojou podstatou skupinová etika. V každej skupine sa vytvára určitý štruktúrovaný celok hodnôt, noriem, zvyklostí a tradícií. Tieto skupinové duchovné faktory regulujú správanie svojich členov. K najvýznamnejším skupinám, ktoré podstatným spôsobom ovplyvňujú správanie človeka, patria profesijné skupiny.

„Jadrom profesijnej etiky je profesijný etický kódex, ktorý v inštitucionalizovanej podobe tvorí normatívny základ profesijnej etiky“ (Remišová, A., 2000, s. 220).

Môžeme skonštatovať, že profesijná etika je nenahraditeľnou a nutnou súčasťou každodennej praxe profesií a povolání.

2. 4 Profesijný etický kódex ako jadro profesijnej etiky

Profesijný etický kódex pôsobí ako kompas pre profesijnú činnosť jednotlivca. Definuje morálny „hrací priestor“, v ktorom sa aktéri profesie môžu pohybovať v súlade so všeobecnými predstavami o dobre a zle, zodpovednosti a spravodlivosti.

„Profesijný etický kódex odráža záujem profesijnej skupiny riadiť a regulovať konanie svojich členov na základe istých etických pravidiel, ktoré vyjadrujú špecifické postavenie a záujem práve danej skupiny. Funguje teda ako sebaregulátor správania príslušníkov danej profesie. Prezентuje skupinové, kolektívne etické normy a princípy, ktoré by mali usmerňovať činnosť každého člena skupiny a obsahuje len všeobecné princípy. Tieto všeobecné princípy hovoria o etike pre určitú profesiu“ (Remišová, A., 2000, s. 219).

„Etický kódex rozširuje škálu nástrojov na riadenie ľudí. Skúsenosti z organizovania a riadenie aj malých firiem ukazujú, že už počet 8 -10 ľudí nemožno efektívne riadiť iba neformálnymi metódami riadenia, a teda tieto vzťahy sa musia formalizovať“ (Remišová, A., 1999, s. 188).

Hlavnou funkciou každého etického kódexu je regulácia jednotlivca alebo celej skupiny v súlade s istými skupinovými etickými normami. Ďalej etický kódex pomáha riešiť konfliktné situácie, t. j. uľahčuje členovi profesijnej skupiny rozhodnúť sa v situáciách, keď sa nevie rozhodnúť, ako má riešiť morálny konflikt.

Efektívnosť, stabilita a trvanlivosť etických kódexov závisí od toho ako sú späté s reálnymi problémami ľudí a nakoľko sú živé. Kódex, ktorý je umelý a odtrhnutý od života, dopredu odsúdený na neúspech. „Klasickým príkladom pozitívneho vývoja obsahu etického kódexu je *Hippokratova prísaha, ktorá by dnes svojím pôvodným obsahom*

u mnohých vyvolala úsmev a pre súčasných lekárov by v mnohých bodoch bola jednoducho neaplikovateľná. Jej pôvodná myšlienka – poskytnúť lekársku pomoc každému, kto je na ňu odkázaný, je však stále aktuálna, aj keď dnes sa už pretransformovala do inej slovnej podoby, aby jej súčasníci rozumeli“ (Remišová, A., 1999, s. 189).

Prostredníctvom etických kódexov môžu organizácie deklarovať svoje stanovisko k morálnym problémom v podnikaní. V súčasnosti popularita etických kódexov narastá. Úlohou etického kódexu je napomáhať pri výkone funkcie s prihliadaním na určité morálne hodnoty. Ak je napr. firmou stanovené, čo sa považuje za dar, resp. za pozornosť či prejav vďačnosti a čo už za úplatok, tak zamestnanec vie nielen to, že úplatok sa vo firme považuje za nemorálny, ale aj to, čo presne považuje jeho zamestnávateľ za úplatok.

„Etický kódex môžeme charakterizovať ako normatívny systém zahrňujúci v sebe morálne normy a princípy, ktorý je vyjadrením mravného ideálu určitého povolania, jeho hlavných hodnôt, určitou formou príkazov a zákazov v písomnej podobe. Slúži ako určitá projekcia plnenia úloh v povolání i ako všeobecný návod, ako sa treba správať v konkrétnych situáciách a v profesijných vzťahoch. Slúži aj ako miera hodnotenia konania, ktoré škodí profesii. Jeho normy definujú správanie, ktoré má verejnosť právo očakávať od odborníkov aj od ich zamestnancov“ (Čečetová, V., 2009, s. 155).

Vytvorenie a dodržiavanie kódexu je podstatným znakom profesie. Každý etický kódex, by mal spĺňať nasledovné funkcie a kritériá (Čečetová, V., 2009, s. 156):

- Kódex by mal byť zmocňujúcim dokumentom.
- Kódex má vyjadrovať profesionálnu socializáciu.
- Kódex má zvyšovať reputáciu a dôveru verejnosti voči danej profesii.
- Kódex má slúžiť ako prevencia voči nemorálnemu správaniu príslušníkov profesie.
- Kódex by mal mať regulatívny charakter, t. j. mal by zreteľne stanovovať, čo je ideál a čo je regulatívna požiadavka na správanie príslušníka danej profesie.
- Kódex by mal ochraňovať verejné záujmy, ale aj záujmy konkrétnej profesie ako celku.
- Kódex by nemal byť samoučelný.
- Kódex by mal byť špecifický a poctivý. Ak je kódex poctivý, akceptuje špecifickosť profesie prostredníctvom konkrétnych požiadaviek.
- Kódex musí byť kontrolovateľný a kontrolovaný. Ak sa porušenie kódexu nesankcionuje, mení sa len na ideál správania.

Poznáme niekoľko druhov etických kódexov. Členíme ich podľa obsahu a typu inštitúcie, pre ktorú sa vypracovávajú.

Podľa obsahu sa kódexy členia na tieto typy: ašpiračný kódex, výchovný kódex a regulačný kódex.

„Ašpiračný kódex vyjadruje ideály, ku ktorým by praktické konanie subjektu malo smerovať.

Výchovný kódex obsahuje presne určené pokyny s presnou interpretáciou a opisom.

Regulačný kódex nachádzajú sa v ňom detailne rozpracované morálne požiadavky“ (Remišová, A.,1999, s. 191).

V odborných článkoch nájdeme druhé kritérium členenia kódexov a to podľa typu inštitúcie na (Remišová, A., 1999, s. 191 - 194): profesijné kódexy, odvetvové kódexy a podnikové, firemné, korporatívne kódexy.

Profesijné etické kódexy sú povolané riadiť odborné aktivity všetkých členov istej profesie, či pracujú ako zamestnanci alebo samostatne. Profesijné kódexy smú požadovať vyššie morálne štandardy od svojich členov. Principiálny rozdiel medzi profesijnými etickými kódexami a podnikovými kódexami spočíva v tom, že podnikové kódexy stanovujú etický štandard vnútri organizácie, zatiaľ čo profesijné kódexy sú spojené aj s druhou stranou, t. j. s tými, ktorí používajú služby profesie, teda ich podstatou je riadenie profesie a nie organizácie.

Odvetvový etický kódex je jedným zo základných typov etických kódexov alebo, ako sa niekedy uvádza, „branžový“ etický kódex, ktorý platí pre určité priemyselné odvetvie alebo odvetvie ľudskej činnosti, či pre určitú skupinu, ktorej členovia pracujú v rovnakom odbore. Odvetvové kódexy sú v súčasnosti pomerne rozšírené. Podnikateľské subjekty si uvedomujú, že na to, aby konkurencia zohrávala úlohu mechanizmu, prostredníctvom ktorého funguje trhové hospodárstvo, je nevyhnutné férové dodržiavanie jej pravidiel.

Medzi prvé a najvýznamnejšie odvetvové kódexy na Slovensku patrí Kódex bankovej etiky, ktorý prijala Asociácia bánk a poisťovní na Slovensku v roku 1993.

Podnikový etický kódex je v amerických firmách a podnikoch úplnou samozrejmosťou. Niektoré podniky prostredníctvom etických kódexov špecifikujú legálne požiadavky na svojich zamestnancov a poukazujú na niektoré záležitosti ako napríklad úplatky. V našej spoločnosti podnikové etické kódexy pre podnikateľov nie sú dôležité.

Ak chceme pochopiť úlohu a zameranie profesijnej etiky je potrebné (užitočné) stanoviť si základnú hodnotu pre oblasť morálneho a mravného, s tým je blízka ľudská dôstojnosť.

3 Filozofické a praktické aspekty ľudskej dôstojnosti

Procesy humanizácie zdravotnej starostlivosti zintenzívnil zúujem o realizáciu základných etických princípov v medicíne a ošetrovatel'stve.

Súčasťou základných etických princípov v zdravotníckej etike je aj princíp nonmalficencie, *ktorý hovorí o tom aby zdravotnícky pracovník pracoval s pacientom ako s človekom a aby akceptoval jeho dôstojnosť, identitu a integritu*. Ide o práva, ktoré prináležia každému jedincovi bez ohľadu na národnosť, rasu, farbu pleti, náboženstvo, politické presvedčenie a pod.

Možno povedať, že ľudské práva sa premietajú do rôznych vedných odborov a disciplín. Všeobecne sa chápu ako práva jednotlivca, ktoré zaisťujú slobodu a dôstojnosť človeka. Ľudské práva sú teda založené na idee ľudskej dôstojnosti..

Ak sa má v zdravotníckej praxi uplatňovať zásada úcty k ľudskej dôstojnosti, je potrebné si objasniť termín dôstojnosť a vymedziť jej kritériá. Na základe objasnenia tohto termínu je potom možné sledovať prejavy chorého človeka, ktorý je odkázaný na pomoc.

Význam porozumenia s trpiacim bol v dejinách starostlivosti o chorých často deklarovaný, ale ako rovnomerne komplementárny metodicky nebol prepracovaný. Základom tohto vzťahu sa stala Hippokratova prísaha, po druhej svetovej vojne upravená ako Ženevská konvencia medicínskej etiky. Medzinárodná organizácia ošetrovateliek vydala Kódex pre ošetrovatel'ky a potom boli deklarované práva pacientov založené na ľudskej dôstojnosti.

3.1 Základné etické východiská lekárskej etiky

„Medicína má okrem stránky vedeckej a stránke humanistickej – morálnej – vo vzťahu lekára a nemocného. Vieme, že od časov Hippokratových, od jeho prísahy, sa lekárskym a morálnym problémom zaoberalo a opakovane konštatovalo, že cieľom lekára je pomôcť nemocnému v ovzduší dôvery a empatie. Lekárska etika je neoddeliteľnou súčasťou medicíny. Každé diagnostickej vyšetrenia a liečebné zákroky znamenajú závažné rozhodnutia, ktoré na rozdiel od rozhodovania v bežnom živote predstavuje rozhodovanie o zdraví a živote iného človeka. Odborná stránka lekárskej profesie je samozrejme, uplatňovaním ľudskej stránky svojej profesie (pochopenie, láskavé slovo a pomoc) sa

stáva, že lekár je nositeľom ľudskosti a nesebeckosti. Cieľom a snahou lekárskej etiky je rovnocennosť v odbornosti a ľudskosti v lekárskej praxi”(Korenek J, 2004, s.51).

„Mravné hodnoty, ktoré by mali charakterizovať lekára, obsahujú profesionálno – etické normy a vytvárajú tak integratívni stavovský ideál lekárskeho povolania. Ideál lekárskeho povolania je komplex nielen dobrých vlastností lekára, ale predovšetkým ich integrácia do každodenného jednanie lekára. Rozsah ideálu lekárskej profesie v jeho vývoji je zakotvený v etickom kódexe lekárskej profesie, ktorý je vyjadrením mravného ideálu lekárskeho povolania a jeho hlavné hodnoty sú písomnou podobou vyžadované. Etický kódex lekára je potom nielen návodom chovania lekára, ale aj hodnotením jeho chovania. Tým sa stáva lekárska etika tiež normatívnym oborom. Etický kódex lekára je preventívnym faktorom voči možnému nemorálnemu chovaniu lekára a zvyšuje tiež dôveru verejnosti k lekárskemu stavu”(Korenek J., 2004, s.53).

3. 2 Ľudská dôstojnosť a dôstojný prístup ku chorému človeku

Vychádzajúc z Charty práv pacienta, ktorá bola prijatá v roku 2001 a podľa ustanovenia § 11 zákona č. 576/2004 o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, *„má každý pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti právo za podmienok ustanovených týmto zákonom na ochranu dôstojnosti, rešpektovanie svojej telesnej integrity a psychickej integrity, na humánny etický a dôstojný prístup zdravotníckych pracovníkov.“*

Poskytovanie zdravotnej starostlivosti je založené na rešpektovaní ľudskej dôstojnosti, ktorá je zakotvená aj vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv.

Pod pojmom „dôstojnosť“ teda môžeme chápať pojem morálneho vedomia, ktorý vyjadruje predstavy o hodnote ľudského jednotlivca ako bytosti rovnocennej, rovnoprávnej, slobodnej a autonómnej“ (Nemčeková, M. a kol., 2004, s. 36).

Uplatňovanie etického princípu úcty k ľudskej dôstojnosti pri ošetrovaní pacienta vyžaduje vymedziť spoločenské makro i mikrosociálne podmienky jeho realizácie, špecifikovať konkrétny obsah pojmu dôstojnosť a určiť kritériá, ktoré sú zárukou uplatnenia tohto princípu v praxi.

O podmienkach uplatňovania ľudských práv so zreteľom na princíp úcty k dôstojnosti môžeme viesť úvahy v troch rovinách:

„1. Makrosociálna rovina – ide o vzťah spoločnosti a jednotlivca. V demokratických krajinách najvšeobecnejší rámec poskytuje ústava a z nej vyplývajúce zákony, ako legislatívna podmienka uplatňovania ľudských práv pacientov.

2. Mikrosociálna a interpersonálna rovina konkrétnej ošetrovateľskej starostlivosti je bázou pre vzájomnú úctu a dodržiavanie práv a povinností v medziľudských vzťahoch sestra – pacient. Pri poskytovaní ošetrovateľskej starostlivosti sa môžu uplatňovať minimálne dva spôsoby prejavu úcty k právam pacienta a k jeho ľudskej dôstojnosti. Ošetrovateľská starostlivosť je individualizovaná podľa potrieb pacienta.

3. Intrapersonálna rovina – je vzťahom človeka k sebe samému. Ide o vedomie vlastnej hodnoty a dôstojnosti, založenej na úcte k sebe“ (Nemčeková, M. a kol., 2008, s. 70).

Pri poskytovaní ošetrovateľskej starostlivosti je nemenej dôležité sledovať a akceptovať osobnú dôstojnosť pacienta, ktorá je založená na sebaúcte. Sebaúcta môže byť narušená ochorením alebo podmienkami liečenia. Sestra pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti pozná faktory zvyšujúce alebo znižujúce sebaúctu pacienta a vie ich využiť v prospech pacienta alebo jeho rodiny a blízkych.

Na základe vyššie uvedených skutočností dôstojný prístup k chorému človeku znamená:

„● *prejavovať úctu k hodnote ľudskej bytosti, jej osobitosti a individualite vrátane jej ochrany,*

● *rešpektovať slobodu, ktorá je špecifickým znakom ľudského bytia, konštitutívnym prvkom ľudskej existencie, ide o možnosť rozhodovať o sebe priamo alebo sprostredkovane, na základe nezávislej vôle,*

● *dodržiavať spravodlivosť, t. j. nežiadať ani nedostávať viac z hľadiska nezaslúženej osobnej výhody, čo nevylučuje kompenzáciu nevýhod, ide o rozdeľovanie hodnôt na základe rovnosti nie ako rovnakosti,*

● *dodržiavať rovnoprávnosť, ktorú možno chápať aj ako spravodlivosť z hľadiska realizácie a ochrany práv a povinností,*

● *vytvárať možnosti na uspokojovanie potrieb a záujmov ľudí“* (Nemčeková, M. a kol., 2008, s. 36).

Predpokladom utvárania vedomia osobnej dôstojnosti každého jednotlivca je teda úcta k sebe, založená na uvedomovaní si seba v určitých sociálnych súvislostiach a vzťahoch.

3. 3 Práva pacientov

V praxi sa čoraz častejšie stretávame s pojmom práva pacientov. Tento pojem sa nezaobera len právami chorého, ale má aj širší význam a týka sa všetkých, ktorí sú odkázaní na zdravotnú starostlivosť.

„V 60. rokoch 20. storočia sa na základe sociologických, filozofických a biomedicínskych otázok rozšírilo hnutie za uplatňovanie ľudských práv v zdravotníctve. Pozornosť sa sústreďovala predovšetkým na právo rešpektovania ľudskej dôstojnosti, autonómie a právo na sebaurčenie“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 24).

Práva pacientov sa delia na sociálne (ide o právo na ochranu zdravia, právo na zdravotnú starostlivosť) a individuálne (týkajú sa práva na ľudskú dôstojnosť, telesnú a duševnú integritu).

V slovenskej legislatíve základ práv pacientov poskytuje článok 40 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý je rozvinutý v rade ďalších aktuálnych zákonov.

Základnými zákonmi, ktoré realizujú právo garantované článkom 40 Ústavy Slovenskej republiky a zasahujú do všetkých oblastí poskytovania zdravotnej starostlivosti sú: zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov; zákon č. 577/2004 Z.z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov; zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov; zákon č. 579/2004 Z.z. o záchranej zdravotnej službe v znení neskorších predpisov; zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov; zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov a zákon č. 581/2004 Z.z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou v znení neskorších predpisov.

V Slovenskej republike má pacient štrnásť základných práv, ktoré musí zdravotnícky personál rešpektovať a dodržiavať. Sú to tieto práva pacienta (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 28 - 33):

Právo na prevenciu

Každý jedinec má právo na poskytovanie primeraných služieb týkajúcich sa prevencie choroby. Povinnosťou zdravotníckych služieb je presadzovať tento cieľ zvyšovaním uvedomenia medzi ľuďmi.

Právo na prístup k zdravotníckym službám

Každý jedinec má právo na prístup k takým zdravotníckym službám, aké si vyžaduje jeho zdravie. Zdravotnícke služby musia zabezpečovať rovnaký prístup každému bez diskriminácie na základe finančných možností, miesta bydliska a druhu choroby.

Každý jedinec má právo na primerané služby bez ohľadu na to, či bol prijatý do veľkej alebo malej nemocnice alebo na kliniku.

Právo na informácie

Každý jedinec má právo na prístup ku všetkým druhom informácií týkajúcich sa jeho zdravotného stavu, zdravotníckych služieb a ich využívania, ako aj ku všetkému, čo je dostupné na základe vedeckého výskumu a technickej inovácie.

Pacient má právo na priamy prístup k svojej zdravotnej dokumentácii a lekárskeho záznamom, má právo vyhotoviť z nich fotokópie, klásť otázky týkajúce sa ich obsahu a dosiahnuť opravu prípadných chýb v týchto materiáloch.

Právo na vyjadrenie súhlasu

Poskytovatelia zdravotnej starostlivosti musia podávať pacientovi všetky informácie súvisiace s plánovanou liečbou alebo operáciou vrátane súvisiacich rizík a ťažkostí, vedľajších účinkov a alternatívnych prístupov. Tieto informácie sa musia poskytnúť dostatočne zavčas, aby pacient mohol aktívne spolupracovať pri výbere liečebných možností týkajúcich sa jeho zdravotného stavu.

Pacient má právo odmietnuť informácie o svojom zdravotnom stave a tiež má právo odmietnuť liečbu alebo lekárskeho výkon, zmeniť svoj názor počas liečby a odmietnuť jej pokračovanie.

Právo na slobodný výber

Každý jedinec má právo slobodne si vybrať na základe dostatočných informácií spomedzi rôznych liečebných metód a poskytovateľov.

Pacient má právo rozhodnúť sa, akým diagnostickým vyšetreniam a akej liečbe sa podrobí, služby ktorého lekára primárnej starostlivosti, odborného lekára alebo ktorú nemocnicu si zvolí.

Pacient, ktorý nedôveruje svojmu lekárovi, má právo určiť si iného lekára.

Právo na súkromie a zachovanie dôverného prístupu

Každý jedinec má právo na zachovanie dôverného prístupu k svojim osobným informáciám vrátane informácií týkajúcich sa jeho zdravotného stavu a možných diagnostických alebo liečebných metód, ako aj na ochranu svojho súkromia pri výkone diagnostických vyšetrení, pri prehliadke u odborného lekára a lekárskom ošetrení.

Právo na rešpektovanie pacientovho času

Každý jedinec má právo na ošetrenie v krátkom a vopred určenom čase. Toto právo platí pre všetky fázy liečby.

Zdravotnícke služby sú povinné stanoviť čakaciu dobu, v rámci ktorej sa musia poskytnúť určité služby, a to na základe konkrétnych noriem a stupňa naliehavosti prípadu.

Každý jedinec, ktorý o to požiada, má právo nahliadnuť do zoznamu čakateľov, pričom sa musí zachovať právo na súkromie.

Právo na dodržiavanie úrovne kvality

Každý jedinec má právo na prístup k zdravotníckym službám vysokej kvality na základe špecifikácie a dodržiavania presne stanovených noriem.

Právo na kvalitu zdravotníckych služieb vyžaduje, aby ústavy zdravotnej starostlivosti a odborní pracovníci poskytovali uspokojivý technický výkon, úroveň pohodlia a medziludských vzťahov.

Právo na bezpečnosť

Každý jedinec má právo neutrpieť škodu spôsobenú nedostatočným fungovaním zdravotníckych služieb, zanedbaním lekárskej starostlivosti a chybami. Má právo na prístup k zdravotníckym službám, ošetrovaniu a liečbe, ktoré vysoko spĺňajú kritériá bezpečnostných noriem.

Právo na inovácie

Každý jedinec má právo na prístup k inovačným metódam vrátane diagnostických, a to v zmysle medzinárodných noriem a nezávisle od ekonomických či finančných okolností.

Zdravotnícke služby sú povinné podporovať a viesť výskum v oblasti biomedicíny.

Právo na predchádzanie zbytočnému utrpeniu a bolesti

Každý jedinec má právo, ak je to možné, na predchádzanie utrpeniu a bolesti vo všetkých etapách svojej choroby.

Zdravotnícke služby sa musia zaviazat', že prijmu všetky opatrenia prospešné na dosiahnutie tohto cieľa, ako je poskytovanie utišujúcich prostriedkov a zjednodušenie prístupu k nim.

Právo na liečbu zohľadňujúcu osobné potreby

Každý jedinec má právo na diagnostické a liečebné programy čo najviac prispôbené jeho osobným potrebám. Zdravotnícke služby musia preto zaistiť pružné programy zamerané čo najviac na jedinca.

Právo na podanie sťažnosti

Každý jedinec má právo podať sťažnosť vždy, keď utrpí škodu a právo dostať odpoveď alebo inú formu spätnej väzby.

Zdravotnícke služby by mali zabezpečiť realizáciu tohto práva poskytovaním (s pomocou tretej strany) informácií pacientom o ich právach a umožniť im identifikovať prípady porušenia a podávať oficiálne sťažnosti.

Sťažnosti musia prejsť štandardným postupom a podporou nezávislých orgánov alebo občianskych organizácií. Nemôžu narušiť právo pacientov na súdny spor či hľadanie alternatívneho riešenia sporu.

Právo na náhradu škody

Každý jedinec má právo na dostatočnú náhradu škody v primerane krátkom čase vždy keď utrpí telesnú, morálnu alebo psychickú ujmu spôsobenú ošetrovaním alebo liečbou pri poskytovaní zdravotníckej služby.

Každý má právo na zdravé životné podmienky a zdravé životné prostredie, na ochranu zdravia, na zdravotnú starostlivosť a zodpovedajúcu pomoc pri chorobe, ohrození chorobou alebo pri trvalom poškodení zdravia. Obnova zdravia je liečebný proces vrátane rehabilitácie.

Vyššie uvedené práva pacientov, ktoré musia byť zdravotníckym personálom pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti dodržiavané, sa zakladajú na práve človeka na ľudskú dôstojnosť, sebaurčenie a autonómiu. Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti zdravotnícki pracovníci môžu pacienta podrobiť len takým obmedzeniam, ktoré nie sú v rozpore s Deklaráciou ľudských práv. Skutočnosť je však celkom iná a to v systéme zdravotníctva všetkých krajín Európskej únie. V niektorých krajinách Európskej únie existujú charty práv pacientov, samostatné zákony, orgány ako napríklad ombudsman. Iné krajiny však takéto úpravy nemajú vôbec.

Vytvorenie rôznych dokumentov, kde sú upravené práva pacientov, môže prispieť k posilneniu ochrany pacienta alebo zrušeniu niektorých práv pacienta, a to poukázaním na chyby.

3. 4 Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti pacientov v niektorých právnych dokumentoch

V novodobej histórii po otrase človeka zo svojej neľudskosti a brutality v oblasti zdravotníctva sa jednou z najvýznamnejších udalostí 20. storočia stalo prijatie Všeobecnej deklarácie ľudských práv na Valnom zhromaždení OSN 10. decembra 1948. Práva pacientov sa odvíjajú práve od tohto dokumentu, ktoré bolo prijaté Valným zhromaždením spojených národov v roku 1948.

Po skončení Norimberského procesu bol v roku 1947 prijatý Norimberský kódex, ktorý stanovuje morálne a právne podmienky vykonávania medicínskeho výskumu vrátane pokusov na človeku.

„V nadväznosti na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv vznikli ďalšie významné dokumenty – Helsinská deklarácia, Tokijská deklarácia a následne materiály upravujúce výskum, ktorého predmetom je ľudský subjekt. Okrem požiadavky ochrany práv individua obsahujú hľadisko morálnej zodpovednosti za použitie výskumu ako prostriedku na zlepšenie zdravotnej starostlivosti a ochrany zdravia zúčastnených“ (Nemčeková, M. a kol., 2004, s. 41).

Ďalším dokumentom v oblasti zdravotníckej starostlivosti je Hippokratova prísaha a v roku 1973 bol prijatý Etický kódex sestier.

V 70. rokoch 20. storočia boli v Spojených štátoch amerických a v krajinách západnej Európy vypracované a prijaté Práva pacientov. V roku 1981 bola Svetovou asociáciou lekárov prijatá Deklarácia práv pacientov a začiatkom roku 1984 ju akceptoval i Parlament Rady Európy.

V úsilí zlepšiť postavenie chorého človeka a zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti bola prijatá Deklarácia o rozvoji práv pacientov v Európe. V tejto deklarácii je vymedzených šesť oblastí, v rámci ktorých treba humanizovať zdravotnú starostlivosť. „Ide o tieto oblasti:

1. Ľudské práva a hodnoty v zdravotnej starostlivosti

- kultúrna podmienenosť a uplatňovanie hodnôt v systéme zdravotnej starostlivosti v súlade s Chartou ľudských práv,

- úcta k osobnosti a ochrana jej integrity,
- dodržiavanie práv, ktoré sa musia odrážať v zdravotníckom systéme.

2. *Informovanosť*

- o systéme zdravotnej starostlivosti a sieti poskytovaných služieb,
- o zdravotnom stave,
- o možnostiach diagnostiky, spôsoboch liečenia a ošetrovania vrátane ich rizík, ako aj dôsledkoch neuskutočnenia liečby.

3. *Súhlas*

- pacienta alebo jeho zákonného zástupcu so všetkými lekárskymi a ošetrovateľskými intervenciami, s účasťou na výskume, na výučbe a pod.

4. *Dôvernosť a súkromie*

- ochrana všetkých údajov v akejkoľvek forme (zdravotná dokumentácia, biologický materiál a pod.)

5. *Liečenie a ošetrovanie*

- kvalita, kontinuita, voľba ošetrojúcich, podmienky premiestnenia alebo prepustenia, liečba a ošetrovanie s úctou k dôstojnosti, zmierňovanie utrpenia v súlade so súčasnými poznatkami, podpora zo strany rodiny a blízkych a pod.

6. *Uplatnenie*

- vytvoriť primerané prostriedky na realizáciu práv,
- liečenie a ošetrovanie sa musí poskytovať bez diskriminácie,
- pacientov možno podrobiť iba takým obmedzeniam, ktoré sú v súlade s Chartou ľudských práv a s postupom určeným podľa zákona,
- ak pacient nemôže uplatniť uvedené práva sám, majú sa uplatňovať prostredníctvom jeho právneho zástupcu alebo osoby poverenej pacientom,
- pacienti musia mať prístup k informáciám a poradenstvu,
- okrem prístupu k súdom musia existovať nezávislé mechanizmy na úrovni zdravotníckych zariadení, resp. iných úrovniach, uľahčujúce proces podávania, sprostredkovania a posudzovania sťažností,
- pacienti majú právo na dôkladné, spravodlivé, efektívne a okamžité posúdenie a prešetrenie svojich sťažností, ako aj na informáciu o ich výsledku“ (Nemčeková, M. a kol., 2004, s. 43).

Veľmi dôležitým dokumentom pre dodržiavanie práv pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti pacientom je aj Európska charta práv pacientov. Predstavuje základ pre

deklarovanie štrnástich konkrétnych práv pacientov. Tieto práva vychádzajú aj z iných medzinárodných deklarácií a odporúčaní, ktoré vydala a schválila Svetová zdravotnícka organizácia a Rada Európy.

Európska charta práv pacientov je zverená najmä tým združeniam, ktoré presadzujú práva pacientov na úrovni štátu. Uvedená Európska charta práv pacienta sa skladá zo štyroch častí. Pričom prvá časť sa venuje základným právam. V druhej časti nájdeme navrhnutých štrnásť základných práv pacienta. V záujme podpory a uplatňovania spomínaných práv pacientov treba proklamovať niektoré občianske práva. Proklamovaním niektorých občianskych práv sa zaoberá tretia časť pod názvom Práva združení aktívne presadzujúcich občianske práva. V posledná časť Európskej charty práv pacientov je smernicou pre uplatňovanie tejto charty.

Práva z tejto Európskej charty práv pacientov niektoré štáty zapracovali do svojho právneho systému štátu v plnom rozsahu alebo čiastočne, bez ohľadu na súčasný stav v uplatňovaní týchto práv vo svetle Charty základných práv v Európskej únii.

Nezastupiteľné miesto v medzinárodných dokumentoch týkajúcich sa poskytovania zdravotnej starostlivosti má aj Charta práv hospitalizovaného dieťaťa. Táto charta bola schválená na prvej európskej konferencii o hospitalizovaných deťoch v máji 1988. Pozostáva z 10 práv, napríklad:

1 právo: Deti sa majú prijímať do nemocnice len vtedy, keď sa im potrebná starostlivosť nemôže rovnako dobre poskytnúť doma ani počas dennej hospitalizácie.

2 právo: Deti v nemocnici majú vždy právo na to, aby mali pri sebe svojich rodičov alebo ich zástupcov.

4 právo: Deti i rodičia majú právo byť informovaní spôsobom zodpovedajúcim ich veku a úrovni chápania. Mali by sa prijať opatrenia na zmiernenie fyzického aj emocionálneho stresu.

6 právo: Deti by sa mali ošetrovať spolu s deťmi s rovnakými vývinovými záujmami a nemali by sa prijímať na oddelenie pre dospelých.

8 právo: O deti sa majú starať pracovníci s adekvátnym vzdelaním a skúsenosťami, aby boli schopní reagovať na fyzické, emocionálne a vývinové požiadavky detí a ich rodín.

10 právo: K deťom sa má pristupovať s taktom a porozumením a treba rešpektovať ich súkromie.

Potreba zabezpečiť dieťaťu osobitnú starostlivosť vychádza zo Ženevskej deklarácie práv dieťaťa z roku 1924, z Deklarácie práv dieťaťa prijatej Spojenými národmi v roku 1959 a zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

„Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto dohovoru, majú na zreteli, že podľa zásad vyhlásených v Charte Spojených národov je uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovných a nescudziteľných práv všetkých príslušníkov ľudskej rodiny základom slobody spravodlivosti a mieru vo svete“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 28 - 34).

Ďalšie dokumenty, ktoré sa zaoberajú právami pacientov sú:

- Charta práv hospitalizovaného pacienta vydaného vo Francúzsku v roku 1974,
- Charta hospitalizovaného pacienta prijatá Nemocničným výborom Európskeho spoločenstva v roku 1979,
- Lisabonská deklarácia práv pacientov prijatá Svetovou lekárskou spoločnosťou v roku 1980,
- Európska charta práv pacientov prijatá ako rezolúcia Európskym parlamentom v roku 1984,
- Deklarácia Svetovej zdravotníckej organizácie o šírení práv pacientov v Európe prijatá v roku 1994,
- Konvencia o ľudských právach a biomedicíne prijatá Radou Európy v roku 1996.

Významný krokom bolo s cieľom znížiť nerovnosť podmienok v otázke zdravotnej starostlivosti zdravia bolo aj prijatie dokumentu Zdravie pre všetkých do roku 2000. Na základe tohto dokumentu bol u nás vypracovaný v roku 1990 Národný program podpory zdravia.

4 Etické pravidlá a morálne problémy pri vykonávaní zdravotníckeho povolania

V posledných rokoch sa stále častejšie hovorí o morálke lekárov či zdravotníkov a s obľubou sa v odbornej i laickej literatúre používa slovné spojenie *zdravotnícka etika*. Zvýšený záujem o morálnu tému v medicíne nám nepochybne prináša určité uspokojenie, súčasne ale vzniká i potreba čas od času znovu popísať základné východiská a definovať používané pojmy, aby sa v novom odbore hovorilo o rovnakej veci rovnakým jazykom.

Slovné spojenie „zdravotnícka etika súhrnne širšie označuje etickú problematiku týkajúcu sa skupín zdravotníckych povolání (lekár, farmaceut, sestra a pôrodná asistentka, asistent, laborant, technik a iný zdravotnícky pracovník), výkonu zdravotnej starostlivosti a organizácie zdravotníctva“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 10).

Na označenie etických problémov v medicíne, ale aj v ošetrovatelstve sa používajú mnohé pojmy. Niektoré z nich sú podobné, ale nemožno ich zamieňať, nie sú to synonymá. Ide o tieto pojmy z profesionálneho života medicíny a ošetrovatelstva:

„Bioetika je najširší pojem, ktorý znamená filozofickú náuku o konaní dobra pre človeka a celú prírodu.

Medicínska etika je pojem, ktorý označuje konanie dobra pre človeka s osobitným zreteľom na ochranu jeho života a zdravia. V literatúre niekedy nachádzame aj pojem lekárska etika, čo možno pokladať za synonymum.

Ošetrovateľská etika je pojem, ktorý je špeciálne zameraný na etické problémy o ošetrovateľskej praxi.

Nursing ethics síce znamená sesterskú etiku, ale zahrňuje aj etické problémy a aktivity všetkých zdravotníckych pracovníkov, ktorí sa na starostlivosti o pacienta podieľajú.

Deontológia - v zdravotníctve sa týmto pojmom chápe systém etických noriem, ktoré predstavujú všeobecne platný princíp postojov a konaní zdravotníckych pracovníkov“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 45).

Zdravotnícka etika by mala slúžiť na primeranú profesionálnu informovanosť zdravotníckeho personálu o teoretických a praktických otázkach etiky v zdravotníctve. Mala by naučiť predovšetkým akceptovať kladné mravné normy v osobnom mravnom

vedomí čiže vo svojom vlastnom svedomí. O tom, akým spôsobom interpretujeme mravnosť, nás informuje vlastné svedomie.

„Etika má veľmi blízky vzťah k právnemu systému a v zdravotníctve sú niektoré aspekty poistené nielen etickou normou (mravná norma), ale aj právne (právna norma), (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 51). Napríklad u lekára je dodržiavanie lekárskeho tajomstva mravnou normou, čo je etická kategória.

„Legislatíva, ktorá riadi zdravotnú starostlivosť, stanovuje zásadné princípy a podmienky starostlivosti o chorého človeka“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 51). Morálna povinnosť však ďaleko presahuje právne normy.

Každá spoločnosť sa okrem zákonov riadi aj nepísanými pravidlami, ktoré tvoria morálku danej osoby. Morálka ovplyvňuje správanie ľudí v bežnom styku, ale aj pri profesionálnom kontakte. Výraznou a špecifickou oblasťou je pri uplatňovaní mravných noriem spoločnosti zdravotníctvo, kde sú prejavy správania zdravotníckych pracovníkov veľmi často a citlivo vnímané chorým človekom.

Povolanie zdravotníckeho pracovníka má antropologický charakter (grécky anthropos = človek, latinsky agó = viesť). Z etického hľadiska je pri zdravotnej starostlivosti o pacienta veľmi dôležité aj zvažovať výber metód s ohľadom na jeho individualitu. Dôležitým aspektom starostlivosti o chorých aj vypočutie problémov pacienta a úprimná snaha pomôcť ich riešiť. Nevyhnutná je aj adekvátne komunikácia a humánna starostlivosť.

Možno skonštatovať, že profesionálne zameranie na prácu v zdravotníctve si od mladého človeka vyžaduje už pri jeho rozhodovaní o výbere povolania značnú dávku mravných požiadaviek, ktoré potom môže premieňať na dary pre chorého človeka.

4.1 Povaha človeka a jej vplyv na zdravie

Sokrates asi pred 2 500 rokmi položil otázku: „.....čo je to človek a čo prislúcha jeho osobitnej prirodzenosti – v protiklade k ostatným tvorom – robiť alebo trpieť, po tom pátra a k tomu skúmaniu venuje úsilie.....“ (Platón. Dialógy/II. Bratislava. 1990, s. 469).

„Sokratova formulácia je nielen odrazom potreby poznávať, hľadať špecifické parametre ľudskej formy života v porovnaní s animalitou, ale zároveň predznamenáva ľudskú dispozíciu vzťahovať sa k sebe, robiť seba samého predmetom poznania, porozumieť sebe, vysvetľovať sa, interpretovať sa“ (Nemčeková, M. a kol., 2004, s. 18). Jednoducho možno povedať, že človek je taký, aká je jeho povaha, aký je jeho vnútorný

a vonkajší svet. Toto tvrdenie potvrdzuje aj citát od Georga Gristopha Lichtenberga: „Charakter človeka sa nedá z ničoho spoznať s takou určitou ako z vtípu, ktorý sa ho dotkne.“

Avšak povaha človeka sa odzrkadľuje aj na jeho zdraví. Skôr ako sa budeme zaoberať vplyvom povahy človeka na jeho zdravie, si vysvetlíme pojmy zdravie a povaha (charakter).

„Zdravie je telesné, duševné a sociálne blaho. Je to opak choroby, nielen jej neprítomnosť alebo poruchy funkcie. Zdravie je forma existencie organizmu, ktorá sa buď vylučuje s chorobou, alebo prechádza do choroby. Svetová zdravotnícka organizácia definuje zdravie ako „stav kompletnej fyzickej, duševnej a sociálnej pohody a nielen ako stav neprítomnosti choroby a slabosti“. Pojem zdravia je základným pojmom všeobecnej biológie a medicíny“ (cit. 2010-11-19). Zabezpečenie zdravia pre spoločnosť má veľký význam pre jedinca. Na zdravie jedinca má veľký vplyv jeho životný štýl. A svoj životný štýl si vie každý jedinec ovplyvňovať sám. Staré ľudové porekadlo hovorí, že „každý je strojom vlastného šťastia a každý z nás je zároveň aj strojom vlastného zdravia...“

Slovo povaha alebo charakter pochádza z gréčtiny a znamená rys, zvláštnosť. Z vedeckého hľadiska je to súhrn psychických zvláštností určitého jedinca, ktoré sa prejavujú pri špecifikácii jeho myslenia, prejavov, emócií, konaní a správaní.

Psychológia chápe „charakter ako súhrn stálych psychických vlastností človeka, ktoré závisia od jeho genetických osobitostí a realizujú sa v spojení a pod vplyvom životných podmienok“ (cit. 2010-11-19).

So slovom povaha sa stretávame aj v divadelníctve. Ide o vyhranený povahový typ postáva v divadelnej hre. Výraz charakter dokonca využíva aj matematika. V matematike sa pod výrazom charakter chápe číslo, ktorým sa zhrňujúcim spôsobom vyjadrujú dôležité vlastnosti abstraktného alebo algebraického útvaru.

„Poznatky o svete, ktoré nás obklopujú, sa delia do dvoch kategórií. Ide o poznatky o veciach okolo nás a poznatky o sebe samom, o stavbe a fungovaní ľudského organizmu. Z toho plynie, že vedomie človeka ako nástroj k poznaniu sveta, k orientovaniu sa v tomto svete, má dva aspekty – vonkajší a vnútorný. Z relatívneho hľadiska možno teda hovoriť o vnútornom a vonkajšom vedomí“ (Malachov, G., 2007, s. 12).

Ludská povaha sa tvorí na základe vnútorného a vonkajšieho vedomia. Vedomie človeka sa skladá zo zmyslových orgánov, informácií a rozumu.

„*Vonkajšie vedomie* (zmysly, pamäťové bunky, rozum) sa zameriava na vonkajší svet, ktorý obklopuje človeka, umožňuje mu získavať o ňom poznatky a v čo najväčšej miere sa mu prispôsobovať, chápať jeho zákony, realizovať úspešnú vonkajšiu činnosť. Vonkajšie vedomie „tvorí pamäť“, formuje rozum a intelekt a prejavuje sa v podobe reakcie človeka na nejaký podnet prichádzajúci z vonkajšieho sveta“ (Malachov, G., 2007, s. 12). Prostredníctvom vonkajšieho vedomia sa dokážeme orientovať a žiť.

„*Vnútorné vedomie*, inak povedané sebauvedomovanie, tiež tvoria zmysly, pamäťové bunky a rozum. Prostredníctvom sebauvedomovania človek vníma stavbu a fungovanie vlastného organizmu – fyzického tela a života v priestore. Sebauvedomovaním sa človek dokáže (v úzkom slova zmysle) zorientovať v usporiadaní vlastného vedomia, jeho evolúci, procesoch a ich pôsobeniach na vlastný organizmus. Sebauvedomovanie má tri zložky, ktoré sú vzájomne späté. Sú to tieto zložky: sebaopoznanie, sebakontrola a sebazdokonalovanie“ (Malachov, G., 2007, s. 13). Sebauvedomovanie nám umožňuje zistiť, prečo sme práve takí akí sme a čo máme urobiť, aby sme sa zmenili.

Povaha človeka sa skladá z troch častí. Do prvej patria zmyslové pocity a príjem ná možnosť ich stimulácie. Do druhej patria mravné a etické pojmy dobra a zla. Do tretej patria postoje človeka, to, čomu sa venuje väčšia pozornosť.

Je v záujme každého jednotlivca v spoločnosti, aby si uvedomil, že na jeho organizmus (teda zdravie) vplyvajú a pôsobia kladné a záporné procesy, ktoré prebiehajú v jeho vedomí. Pre pochopenie vplyvu vonkajších faktorov na zdravie jednotlivca, je uvedomenie si, že v priestore existuje určitá forma života, ktorá disponuje vedomím a to sa skladá zo zmyslových orgánov, pamäťových buniek, rozumu a fyzického tela. Toto všetko tvorí organizmus.

„V organizme prebiehajú špeciálne informačno - energetické procesy. Napríklad zmyslové orgány prinášajú informáciu o vonkajšom svete, analytický rozum ju povnáva s tou, ktorá je uložená v pamäťových bunkách a na základe toho urobí nejaké rozhodnutie“ (Malachov, G., 2007, s. 18). Táto informačno – energetická aktivita je v podstate psychická aktivita.

„U človeka vyžaduje normálny život určitú úroveň psychickej aktivity. Ak je *nedostatočná*, životné prejavy človeka sú nevýrazné a apatické. *Príliš veľká aktivita* zas veľmi rýchlo odčerpáva životné sily. *Normálna životná aktivita* však neexistuje bez určitej

dávky nervovo-psychického napätia. Preto má každý človek vlastný optimálny psychický tonus. Každý musí teda poznať sám seba a nájsť takú úroveň psychickej aktivity, kedy sa cíti dobre, nech robí, čo robí. V opačnom prípade môže v človeku vzniknúť distres z nečinnosti alebo distres z preťaženia, čo sa negatívne odrazí na jeho zdraví“ (Malachov, G., 2007, s. 19).

Za psychickú aktivitu budeme teda považovať energetické procesy prebiehajúce medzi existenciou človeka v priestore a jeho vedomím a tie, ktoré sa odohrávajú vo vlastnom vedomí.

Možno teda skonštatovať, že ak chce byť človek zdravý musí dávať pozor na to, ako myslí, hovorí a koná, pretože všetky psychické aktivity jedinca ako myšlienky, emócie a pod. sa premietajú do fyziologických procesov v jeho organizme.

4. 2 Etika v ošetrovatel'stve

História ošetrovatel'stva nám ukázala a prax potvrdila, že najdôležitejšia hodnota je zabezpečenie blaha pacienta. Hodnoty môžu byť rôzneho charakteru ako napr. materiálne, sociálne, duchovné, morálne a pod. Úlohou týchto hodnôt je odzrkadľovať vzťah a postoj jednotlivca k otázkam zdravia, života, choroby a smrti. Avšak najdôležitejšou hodnotou je zdravie človeka, ochrana zdravia, prevencia a obnova zdravia.

„Základnou podmienkou ošetrovatel'skej starostlivosti je rešpektovanie individuality, osobnej autonómie a intimity. Ošetrujúca sestra by si mala zvlášť uvedomiť potrebu kontinuálnej starostlivosti o pacienta jednak v podmienkach bežnej starostlivosti, ale aj vo finálnom štádiu ochorenia až po totálnu starostlivosť. Ťažisko ošetrovatel'skej starostlivosti spočíva:

- v poskytovaní kvalifikovanej ošetrovatel'skej starostlivosti,
- v zmierňovaní dôsledkov choroby a zmierňovaní utrpenia,
- v poskytovaní psychickej, sociálnej a duchovnej podpory pacientovi, jeho rodine, priateľom a blízkym,
- v dodržiavaní etických zásad a práv zomierajúceho“ (Nemčeková, M. a kol., 2004, s. 18).

V ošetrovatel'skej praxi je potrebné pre zachovanie najdôležitejšej hodnoty riadiť sa etickým kódexom sestry a rešpektovať ľudské práva a dôstojnosť človeka.

Vykonávateľom ošetrovateľskej praxe je ošetrujúca sestra. Avšak starostlivosť je považovaná aj za morálnu koncepciu, ktorá je centrom vzťahu sestry a pacienta. Základnou úlohou ošetrujúcej sestry je uspokojovanie potrieb chorého a jeho rodiny.

„Prvý kódex práv pacientov vznikol v roku 1971 a formuloval ho lekárnik David Anderson z Virgínie (USA). O rok neskôr prijala Asociácia amerických nemocníc vlastné práva pacientov. Práva pacientov sú morálnym kódexom“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 73).

Etický kódex pre povolanie sestry je súčasťou zákona č. 311/2002 Z. z. o povolaní sestry, o povolaní pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek.

„Etický kódex sestry vyjadruje základné ciele a hodnoty ošetrovateľského povolania. Ak sa niekto stane sestrou, berie na seba morálny záväzok, že bude dodržiavať hodnoty a plniť morálne povinnosti vyjadrené v kódexe“ (príloha č. 1 z. č. 311/2002 Z. z. o povolaní sestry, o povolaní pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek a o zmene a doplnení zákona SNR číslo 14/1992 Zb. o Slovenskej komore stredných zdravotníckych pracovníkov a o Slovenskej komore zubných technikov).

„Etický kódex sestry (kódex) vyjadruje ciele a hodnoty ošetrovateľského povolania. To znamená, že ak sa niekto stane sestrou, berie na seba morálny záväzok, že bude dodržiavať hodnoty a plniť morálne povinnosti vyjadrené v kódexe“ (cit. 2011-02-22).

Vyššie uvedený kódex informuje sestry aj spoločnosť o profesionálnych očakávaniach a požiadavkách, ktoré zodpovedajú etickým normám ošetrovateľského povolania. Sestry tu majú tieto štyri základné zodpovednosti:

1. podporovať zdravie,
2. predchádzať chorobám,
3. obnovovať a udržiavať zdravie,
4. zmierňovať utrpenie.

„Pri svojom rozhodovaní a poskytovaní ošetrovateľskej starostlivosti metódou ošetrovateľského procesu zvažujú sestry dôsledky pre:

- klienta-pacienta,
- rodinu a komunitu,
- všeobecné morálne princípy, z ktorých vyplývajú etické princípy ošetrovateľstva“ (cit. 2011-02-22).

Najzákladnejšie z nich sú :

- a) úcta k človeku a rešpekt k ľudskému životu,
- b) autonómia – sebaurčenie jednotlivca,
- c) konanie dobra,
- d) vyhýbanie sa spôsobu škody,
- e) zachovávanie mlčanlivosti,
- f) pravdovravnosť, spoľahlivosť a spravodlivosť v konaní voči ľuďom.

Sestra sa pri výkone svojho povolania musí riadiť „11 prikázaniami“ uvedenými v prílohe č. 1 k zákonu č. 311/2002 Z.z. o povolaní sestry, o povolaní pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek a o zmene a doplnení zákona SNR číslo 14/1992 Zb. o Slovenskej komore stredných zdravotníckych pracovníkov a o Slovenskej komore zubných technikov. Sú to tieto prikázania:

„1. Sestra si váži ľudský život, ľudské práva a dôstojnosť každého jednotlivca ako jedinečnej ľudskej bytosti, akceptuje klienta – pacienta v jeho zdravotnej situácii a poskytuje mu ošetrovateľskú starostlivosť bez ohľadu na pohlavie, etnickú skupinu, rasu, náboženstvo, kultúru, sexuálnu orientáciu, sociálne postavenie a politické presvedčenie.

2. Sestra ochraňuje právo klienta na súkromie tak, že uvážene chráni informácie dôverného charakteru (povinnosti mlčanlivosti môže byť zbavená, ak dá klient-pacient na to výslovný súhlas, alebo ak to zákon ustanovuje).

3. Sestra koná tak, aby ochránila klienta v prípadoch, keď je zdravotná starostlivosť a bezpečnosť klienta ohrozená nekompetentným, neetickým alebo nezákonným konaním niektorého člena zdravotníckeho tímu alebo inej osoby.

4. Sestra je povinná sústavne prehĺbovať svoje teoretické vedomosti a praktické zručnosti, udržiavať si profesionálny výkon povolania v súlade s aktuálnymi vedeckými poznatkami v ošetrovateľstve a v ďalších vedeckých disciplínach súvisiacich s ošetrovateľstvom.

5. Sestra je osobne zodpovedná za ošetrovateľské rozhodnutia a výkony, ktoré vykonáva samostatne alebo v spolupráci s lekárom.

6. Sestra je zodpovedná za profesionálnu kvalitu ošetrovateľskej starostlivosti (zúčastňuje sa na formulovaní, realizácii a hodnotení noriem – štandardov ošetrovateľstva).

7. Sestra pri preberaní zodpovednosti za úlohy, ktorými bola poverená zdravotníckymi pracovníkmi, je oprávnená ich prijať len vtedy, ak si je istá, že je spôsobilá na ich výkon z hľadiska svojho vzdelania, vedomostí, schopností a rozsahu skúseností. Rovnako musí postupovať pri delegovaní ošetrovateľských úkonov na iné osoby.
8. Sestra sa zúčastňuje na činnostiach, ktoré prispievajú k rozvoju teoretickej základne ošetrovateľstva, ako aj na aplikácii vedeckých poznatkov do ošetrovateľskej praxe.
9. Sestra sa podieľa na profesionálnom úsilí o dosiahnutie a udržanie takých pracovných podmienok, ktoré vyústia do vysokej kvality ošetrovateľskej starostlivosti.
10. Sestra sa podieľa na výchove verejnosti k zdravému spôsobu života, podpore a udržiavaní zdravia a na ochrane verejnosti pred nesprávnymi informáciami.
11. Sestra spolupracuje so zdravotníckymi pracovníkmi a s inými pracovníkmi v zdravotníctve, s orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy a s občianskou verejnosťou pri rozvoji a zjednocovaní úsilia spoločnosti o uspokojovanie zdravotných potrieb obyvateľstva“ (Príloha č. 1 k zákonu č. 311/2002 Z.z. o povolaní sestry, o povolaní pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek a o zmene a doplnení zákona SNR číslo 14/1992 Zb. o Slovenskej komore stredných zdravotníckych pracovníkov a o Slovenskej komore zubných technikov).

Okrem etického kódexu zdravotnej sestry bol vytvorený aj etický kódex pre pôrodné asistentky. „Etický kódex pôrodnej asistentky vyjadruje základné ciele a hodnoty povolania pôrodnej asistentky. Ak sa niekto stane pôrodnou asistentkou, berie na seba morálny záväzok, že bude dodržiavať hodnoty a plniť špeciálne morálne povinnosti vyjadrené v kódexe.“ (Príloha č. 2 k zákonu č. 311/2002 Z.z. o povolaní sestry, o povolaní pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek a o zmene a doplnení zákona SNR číslo 14/1992 Zb. o Slovenskej komore stredných zdravotníckych pracovníkov a o Slovenskej komore zubných technikov)

„Etický kódex zdôrazňuje v povolaní pôrodnej asistentky zodpovednosť a dôveru, ktorú do nej vložila spoločnosť, určuje profesionálne požiadavky, ktoré zodpovedajú etickým normám povolania pôrodnej asistentky. Tento kódex tiež stanovuje všeobecné princípy na

usmernenie pôrodnej asistentky a hodnotenie pôrodných služieb. Kódex však nezabezpečuje kvalitu správania jednotlivých pôrodných asistentiek, ktoré si vyžaduje profesionálna prax. Profesionálnu a osobnú integritu môže totiž zabezpečiť len pôrodná asistentka vnútorne stotožnená s profesionálnym kódexom správania.“ (cit. 2011-02-22). Kódex teda poskytuje pôrodným asistentkám bežný etický systém vhodný na použitie, keď budú čeliť situáciám v každodennej praxi, keď konfliktné momenty, zneužívanie sily alebo jednoduché zanedbávanie základných morálnych princípov môže dostať ženy a ich novorodencov alebo aj iných kolegov do nebezpečenstva.

Nakoniec kódex zabezpečuje rovnosť pre všetkých ľudí v prístupe k starostlivosti o zdravie. Je založený na vzájomných vzťahoch úcty, dôvery a dôstojnosti všetkých členov spoločnosti.

Etický kódex pôrodnej asistentky sa delí na štyri časti, a to na:

1. vzťahy v pôrodníctve,
2. odbornú prax pôrodnej asistentky,
3. profesionálnu zodpovednosť pôrodných asistentiek,
4. rozvoj vedomostí a praxe pôrodnej asistentky.

Pôrodná asistentka pri výkone svojho povolania vo vzťahu k žene:

- a) rešpektuje zásadne právo ženy na voľbu materstva a podporuje ju v prevzatí zodpovednosti za následky tejto voľby,
- b) spolupracuje so ženami, podporuje právo aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach o ich starostlivosti, ponecháva ženám právo hovoriť za seba v otázkach týkajúcich sa ich zdravia a zdravia ich rodín,
- c) spolupracuje s vlastnými agentúrami pri definovaní potrieb žien (klientok) v starostlivosti o zdravie, pri zabezpečení efektívneho využitia zdrojov vzhľadom na ich prioritu a dôstojnosť,
- d) pracuje s inými zdravotníckymi pracovníkmi, konzultuje s nimi a obracia sa na nich, keď potreba starostlivosti o ženu prekračuje kompetencie pôrodnej asistentky,
- e) pôrodné asistentky sa podporujú a pomáhajú si navzájom v naplnení profesionálnej roly a aktívne sa usilujú o primerané sebahodnotenie.

Pri vykonávaní svojho povolania pôrodná asistentka v praxi:

- a) poskytuje starostlivosť ženám a rodinám, ktoré čakajú narodenie dieťaťa, pričom rešpektuje kultúrnu rozmanitosť a zároveň sa usiluje eliminovať škodlivé zvyky v rámci tej istej kultúry,
- b) podporuje u žien realistické očakávanie pôrodu s minimálnym predpokladom, že ani jedna žena by nemala byť poškodená počatím alebo pôrodom,
- c) bez ohľadu na podmienky využíva svoje odborné vedomosti, aby zabezpečila bezpečný priebeh pôrodu u žien, ktoré vyhľadávajú zdravotnú pomoc,
- d) bez ohľadu na podmienky reaguje na psychické, telesné, emocionálne a duchovné potreby žien, ktoré vyhľadávajú zdravotnú pomoc,
- e) podporuje zdravie žien v priebehu ich životného cyklu, života rodín a iných odborných zdravotníckych pracovníkov,
- f) sa počas svojej pôrodníckej kariéry aktívne usiluje o osobný, intelektuálny a profesionálny rast, pričom tento rast spája so svojou praxou.

Profesionálna zodpovednosť pôrodných asistentiek

- a) Pôrodná asistentka udržiava v tajnosti informácie o klientke a jej rodine, aby uchránila ich právo na súkromie a postupuje s rozvahou pri ich poskytovaní.
- b) Je zodpovedná za svoje rozhodnutia a výkony, ako aj za výsledky týkajúce sa jej starostlivosti o ženy.
- c) Pôrodná asistentka môže odmietnuť zúčastniť sa na úkonoch, ku ktorým má hlboký morálny odpor, ale akcent na individuálne svedomie by nemal pripraviť ženy o základné zdravotné služby.
- d) V neposlednom rade pôrodná asistentka sa zúčastňuje na rozvoji a uskutočňovaní zdravotnej politiky, ktorá podporuje zdravie všetkých žien a rodín očakávajúcich narodenia dieťaťa.

Rozvoj vedomostí a praxe pôrodnej asistentky

- a) Pôrodná asistentka zabezpečuje, aby rozvoj vedomostí v pôrodnej asistencii bol založený na činnostiach, ktoré chránia práva žien.
- b) Pôrodná asistentka rozvíja vedomosti o pôrodnej asistencii a delí sa o ne s inými pôrodnými asistentkami v rôznych činnostiach, napr. vo výskume.
- c) Pôrodná asistentka sa zúčastňuje na formálnom vzdelávaní študentov pôrodnej asistencie (Príloha č. 2 k zákonu č. 311/2002 Z.z. o povolání sestry, o povolání pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek a o zmene a doplnení

zákona SNR číslo 14/1992 Zb. o Slovenskej komore stredných zdravotníckych pracovníkov a o Slovenskej komore zubných technikov).

4.3 Lekárska etika

Pojem lekársku etiku možno chápať v dvoch rovinách. Vo všeobecnej rovine ide o etiku ako filozofickú disciplínu, ktorá je aplikovaná v lekárskej profesii. Sama Hippokratova prísaha, ktorá je morálnym kódexom a bola napísaná okolo roku 400 pred n. l., je dokladom tohto tvrdenia. Na európskych univerzitách bolo od počiatku pravidlom, že filozofické vzdelanie, ktorého samozrejmosťou bola aj morálka, predchádzalo ostatné štúdiá, teda i lekárske. V druhej významovej rovine sa lekárska etika rozvíja ako nový, v mnohom bezprecedentný odbor.

Vďaka zdravotníckej osvete i prírodovednému vzdelaniu v škole sú nemocní stále viacej vzdelaní a chcú mať väčší podiel na lekárovom rozhodovaní o diagnostickom a liečebnom postupe. Táto požiadavka je čím ďalej naliehavejšia, pretože lekári dnes síce dokážu omnoho častejšie zachrániť ľudský život, často však za cenu ťažkej invalidity zachráneného nemocného, ktorý potom vyžaduje pomoc od svojho okolia a sám potom niekedy hľadá zmysel svojho veľmi obmedzeného života. Lekárovo rozhodnutie tak má nielen zdravotné, ale i vážne sociálne dôsledky a niet sa preto diviť, že nemocní chcú mať na tomto rozhodovacom procese svoj podiel.

„Vznik lekárskej etiky ako moderného nového lekárskeho odboru môžeme dosť presne datovať. Priekopnícku rolu zohral nepochybne americký inštitút The Hastings Center, ktorý v Spojených štátoch amerických na predmestí New Yorku založili v roku 1969 americký filozof Daniel Callahan a psychoanalytik Willard Gaylin. Ich zásluha spočíva predovšetkým v tom, že inicializovali v tej dobe veľmi potrebné stretnutie filozofov a ďalších odborníkov v humanitných vedách a že vychovali generáciu lekárskeho etikárov, ktorí dnes vyučujú na univerzitách v Spojených štátoch amerických“ (Šimek, J., 1995, s. 3 – 10).

Rýchly rozvoj lekárskej etiky v Spojených štátoch amerických umožnili dva faktory. V prvom rade sa tam podstatne častejšie riešia spory medzi lekármi a ich pacientmi na súde. Súdne spory a ich výsledky bývajú veľmi často zverejňované a diskutované v novinách. To vedie k celonárodným diskusiám o rôznych morálnych problémoch v lekárstve i zo strany odborníkov. Druhým faktorom rozvoja lekárskej etiky v Spojených štátoch amerických je pragmatizmus americkej spoločnosti a amerických filozofov, ktorí

viacej vedení potrebou konkrétneho výsledku než trvaním na principiálnych východiskách ľahšie stanovujú pravidlá morálneho rozvažovania a s väčšou ľahkosťou aplikujú morálne teórie ako ich európski kolegovia.

Lekár sa vo svojej profesionálnej činnosti musí, samozrejme, spravovať právnymi normami. Neraz však lekár iba s právnymi normami nevystačí, pretože právne normy sa zvyčajne oneskorujú za praxou modernej medicíny, a preto sa lekár musí opierať o etické normy. V súvislosti s už spomínanou skutočnosťou, že etické normy nie sú také striktné ako právne normy, mimoriadnym spôsobom sa zvyšuje zodpovednosť každého lekára. Spoločnosť zaväzuje lekára k mnohým právne nesankcionalizovaným morálnym povinnostiam práve na základe rýchleho rozvoja technických možností a medicínskej vedy, keď lekár musí zaujímať postoje k novým, nečakaným etickým problémom.

„Morálne hodnoty, ktoré by mali charakterizovať lekára, obsahujú profesionálno-etické normy a vytvárajú tak integrálny stavovský ideál lekárskeho povolania. Ideál lekárskeho povolania je komplex nielen dobrých vlastností lekára, ale predovšetkým ich integrácie do každodenného konania lekára“ (Vlček, R., Hruběšová, Z., 2007, 71). Rozsah ideálov lekárskeho povolania v jeho vývoji je zakotvený v etickom kódexe lekára, ktorý je vyjadrením mravného ideálu lekárskeho povolania a jeho hlavné hodnoty sú vyjadrené písomnou formou.

„Rozvoj a intenzívny pokrok v medicínskych vedách zákonito prináša do zdravotníctva nové etické problémy, pričom si musíme uvedomiť, že sa nedá použiť všetko, čo veda ponúka. Rozhodujúcim princípom musí byť prospešnosť pre pacienta v súlade so stále platiacim „*primum non nocere*“ – predovšetkým neškodiť“ (Vlček, R., Hruběšová, Z., 2007, 69).

Predmetom lekárskej etiky sú teda morálno-etické problémy v lekárskej praxi. Týmito morálno-etickými problémami v lekárskej praxi sú:

- postoj lekára k pacientovi (napr. pri podávaní informácií o jeho zdravotnom stave),
- osobnosť lekára a problematika intrapersonálnych vzťahov v zdravotníctve,
- dilematická situácia v teoretickej a klinickej medicíne (napr. etika ľudskej genetiky, problematika klonovania a pod.),
- problematika ľudskej reprodukcie,
- problematika umierajúcich a eutanázie.

Možno teda povedať, že cieľom lekárskej etiky je vykonávanie lekárskej profesie na základe humánnych prístupov vo všetkých odboroch lekárstva.

„Je nespornou skutočnosťou, že lekárska veda vo svojom poznaní prenikla na úroveň molekúl a génov. A preto je jednou z dôležitých úloh lekárskej etiky, aby sa lekár naučil kriticky posudzovať svoje schopnosti a hranice svojho vyšetrenia tak, aby vedel pacientovi poskytnúť všetko potrebné v liečbe, aj keď pacient niekedy nemôže posúdiť, či naozaj dostal to, čo dostať mal a aby starostlivo zvážil, či vyšetrenie a lekársky zákrok prinesie pacientovi efekt alebo ho zaťažuje či dokonca ohrozuje“ (Vlček, R., Hrubešová, Z., 2007, 69).

Na základe uvedeného môžeme skonštatovať, že cieľom modernej etiky lekára nie je iba výpočet vedomostí, ale aj, a najmä, celoživotná výchova k maximálnej zodpovednosti, ľudskosti a životnej múdrosti. Lekári majú svoje bežné ľudské chyby ako všetci ostatní, avšak vždy je potrebné s úctou skloniť sa pred skutočnosťou celoživotnej potreby vzdelávania sa, zdokonaľovania zručností a snahy, aby etika lekára vychádzala z ľudského prístupu a vysokej profesionality.

4. 4 Morálka a metódy morálky v lekárskej etike

Prečo by sa mal človek chovať morálne možno riešiť prostredníctvom mnohých teoretických východísk. „Medzi najznámejšie teoretické východiská možno zaradiť: povinnosťnú morálku a utilitárnu morálku“ (Šimek, J., 1995, s. 3 – 10).

Povinnosťná morálka je do značnej miery postavená na diele Immanuela Kanta. Pre tento termín býva používaný termín deontológie, ktorého základnou tézou je, že človek sa má chovať morálne, pretože je to jeho povinnosť.

Zakladateľom utilitárnej morálky je John Stuart Mill. Táto morálka vychádza z prospechárstva; pozerá na zisk a uprednostňuje úžitok. Možno teda povedať, že „z hľadiska utilitárnej morálky závisí moralita činu na množstve dobra alebo zla, ktoré vyprodukuje. Dôležitý je teda následok činu, preto sa niekedy používa termín consequentialistická morálka“ (Šimek, J., 1995, s. 3 – 10).

Menej známa je teória sociálneho kontraktu. Jej zakladateľom bol Thomas Hobbes. Morálne pravidlá sú výsledkom dohody, pravidiel, musíme najmä v lekárskej etike pripustiť, že morálny konsenzus vzniká ako kontraktu. „Keď v modernej dobe sledujeme akým spôsobom dochádza k vývoju morálnych výsledkov určitej diskusie, ktorá môže mať najrôznejšiu podobu“ (Šimek, J., 1995, s. 5). Do teórie sociálneho kontraktu niektorí autori zaraďujú aj modernú teóriu spravodlivosti Johna Rawlsea. Táto teória sa drží tohto

pravidla: „Aby mohli ľudia žiť pohromade, musia dodržiavať tri základné princípy: ochranu slobody, pomoc slabým a potrebným a zákaz diskriminácie“ (Šimek, J., 1995, s. 5).

Ďalšou významnou teóriou v oblasti lekárskej etiky je naratívna etika. Naratívnu etiku možno preložiť ako etiku založenú na príbehu. Najsprávnejšie morálne rozhodnutie možno urobiť práve vtedy, keď poznáme čo najúplnejší príbeh nemocného a možno z neho rozumieť to, ako sa jeho príbeh pretína s iným príbehom.

Vo filozofickej literatúre sú všetky teoretické východiská detailne rozpracované. Po ich preštudovaní je mnoho vecí jasnejších, pre poctivého čitateľa ale zostáva i potom mnohé nevysvetlené a zotráva pocit, ktorý najlepšie vyjadril Immanuel Kant vo svojej vete: „Dve veci naplňajú zmysel vždy novým a vzrastajúcim obdivom a úctou....hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne“ (Šimek, J., 1995, s. 5).

Ak sa zamyslíme nad tým, ktorej teórii dať prednosť, musíme skonštatovať, že na každej teórii je niečo dobrého a v praxi využiteľného. Morálne chovanie človeka je zrejme dané viacerými faktormi, ktoré rozpracovávajú jednotlivé teórie. V každej teórii je skrytá určitá miera povinnosti. Táto miera povinnosti ovplyvňuje veľakrát rozhodnutie, ktorú teóriu vybrať.

Existuje veľa princípov morálneho rozhodovania lekárov pri stanovovaní diagnózy a prístupu k pacientom. Každý prístup lekára k jednotlivému pacientovi musí byť individuálny nakoľko diagnóza u každého pacienta je rozdielna.

Beauchanp a Childress popísali štyri základné princípy, ktorými sa riadi väčšina morálneho rozhodovania v lekárstve. Tieto princípy sú: beneficencia, nonmalegencia, rešpekt k autonómii nemocného, spravodlivosť a informovaný súhlas pacienta.

„Princíp beneficencie vyjadruje povinnosť lekára rozhodovať sa v prospech nemocného, teda jeho dobra a zdravia. Jeho základ nachádzame v hippokratovej prísaha. Tento princíp obsahuje základné pravidlá výkonu lekárskeho povolania a konania, ato:

- ochrana života,
- obnovenie zdravia,
- zlepšenie kvality života,
- úľava od bolesti.

Nonmaleticencia znamená povinnosť lekára nemocného nepoškodiť. Tento princíp vyžaduje, aby zdravotnícky pracovník pracoval s pacientom ako s človekom a aby akceptoval jeho dôstojnosť, identitu a integritu.

Rešpekt k autonómii nemocného naopak vychádza z morálky ľudských práv a obsahuje povinnosť lekára dovoliť nemocnému, aby s ním spolurozhodoval o dôležitých otázkach diagnostických a liečebných postupov. Tento princíp vyžaduje rešpektovanie rozhodnutí pacientov na základe jeho informovanosti a slobodnej voľby.

Princíp spravodlivosti zohľadňuje i ďalších členov ľudskej spoločnosti mimo diádu lekár – pacient“ (Šimek, J., 1995, s. 7). Vyžaduje, aby zdravotnícky pracovník poskytoval odbornú zdravotnú starostlivosť všetkým ľuďom bez ohľadu na vek, pohlavie, rasu, národnosť či náboženstvo.

Informovaný súhlas pacienta je praktický dôsledok predchádzajúcich princípov. Vyžaduje od pacienta, aby súhlasil s plánovaním diagnostickým a liečebným postupom.

Kúžlo štyroch princípov spočíva v tom, že sa s nimi veľmi ľahko pracuje. Napríklad možno ľahko ukázať, ako sa morálne princípy v rôznych situáciách dostávajú do sporu. Ak chce lekár urobiť dobre nemocnému s pokročilou gangrénou dolnej končatiny a nemôže tak urobiť inak než amputáciou, dostávajú sa do sporu princíp beneficencia a princíp nonmaleficencia.

Teória štyroch princípov ale dáva i jednoduchý návod ako postupovať. Ak sa dostanú dva princípy do sporu, nemožno vyhovieť obidvom. Podstata morálneho rozvažovania potom spočíva v tom, že lekár musí vedieť zdôvodniť a obhájiť prečo jeden z princípov zdôraznil a druhý znevážil.

Prijaté všeobecné princípy sa realizujú, ale v praxi v niektorých konkrétnych prípadoch viedli k ťažko riešiteľným dilemám a rozporom. Všetci zdravotnícki pracovníci v súčasnosti reálne odmietajú tieto extrémne teórie a usilujú sa rešpektovať autonómiu pacienta.

Každý človek by mal vedieť prehodnotiť svoj rebríček hodnôt tak, aby sa vlastné zdravie dostalo medzi priority aj v tom praktickom zmysle slova. Mal by pre svoje zdravie urobiť maximum, ale zároveň by mal chrániť aj zdravie druhého človeka. Mal by sa snažiť o rast zdravotníckeho uvedomenia, učiť sa zodpovednosti za svoje zdravie, ale aj za zdravie iných. Napokon by sa o to mala usilovať aj široká verejnosť, no najmä zdravotnícki pracovníci, ktorí majú šírenie zdravotnej výchovy vo svojich odborných povinnostiach.

Zásady lekárskej etiky zameranej na zdravotnú starostlivosť sú prevzaté do etických kódexov zdravotníckych pracovníkov, a to lekára a sestry. „Poslaním zdravotníckeho

pracovníka je vykonávať zdravotnícke povolanie svedomito, statočne, s hlbokým ľudským vzťahom k človeku, v súlade s právnymi predpismi, s dostupnými poznatkami lekárskeho vied a biomedicínskymi vedami a s prihliadnutím na technické a vecné vybavenie zdravotníckeho zariadenia, v ktorom poskytuje zdravotnú starostlivosť“ (Príloha č. 4 z. č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

4. 5 Etické aspekty komunikácie ošetrojúceho tímu

Problém vzájomného vzťahu dvoch ľudí je dosť zložitý i v normálnych životných situáciách. V zdravotníctve by to nemal byť pre ošetrovateľský tím problém, pretože sa denne stretávajú s chorými. Problém však môže nastať u pacienta, pretože sa dostáva do nejakej a ťažkej životnej situácie.

„Ak vychádzame zo skutočnosti, že etika skúma charakter človeka a zvyky danej spoločnosti, potom môžeme povedať, že práve ošetrovateľská etika zahŕňajúca etickú komunikáciu a je miestom, kde sa stretáva právna rovina (zahŕňa zvyky do platných zákonov) a morálna rovina (etika zvyky skúma) a kde ošetrovateľský tím aplikuje obe formy do ošetrovateľskej praxe“ (Nemčeková, M a kol., 2004, s. 72).

Z pohľadu etiky je tento vzťah základnou formou poskytovania zdravotnej starostlivosti. Vychádzajúc z ustanovenia § 2 ods. 4 zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov môžeme povedať, že *„Ošetrojúci zdravotnícky pracovník je zdravotnícky pracovník určený poskytovateľom zdravotnej starostlivosti na poskytovanie zdravotnej starostlivosti osobe; ak je takýmto ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom lekár alebo zubný lekár, ide o ošetrojúceho lekára, ak je ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom sestra alebo pôrodná asistentka, ide o ošetrojúcu sestru alebo o ošetrojúcu pôrodnú asistentku. Ak je poskytovateľom fyzická osoba, ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom je táto osoba.“* Všetci spoločne vytvárajú zdravotnícky tím, ktorý je realizátorom zdravotnej starostlivosti.

Významnou súčasťou práce zdravotníckeho pracovníka je komunikácia s pacientom. Zakladá sa na rozprávaní, počúvaní, kladení otázok, odpovedaní a usmerňovaní. Od spôsobu komunikácie závisí aj úroveň vzájomných vzťahov. Pre prácu zdravotníckeho personálu je veľmi dôležitá komunikácia rešpektujúca etické princípy. Dobrá komunikácia pôsobí pozitívne na oboch zúčastnených, navzájom ich obohacuje. Posilňuje dôveru

pacienta a jeho ochotu spolupracovať na svojom uzdravovaní. Zlá komunikácia oslabuje vzťah medzi pacientom a zdravotníckym pracovníkom, oslabuje dôveru pacienta, môže zhoršiť jeho uzdravovací proces aj celú ošetrovateľskú starostlivosť.

Komunikácia odborníkov v zdravotnej starostlivosti nemá za cieľ len odovzdanie informácií. „Počas pracovných sedení ide o sústavný tréning komunikačných zručností, schopností, profesionálneho a osobnostného rozvoja. Každý zúčastnený sa opakovane učí rozoznať a pomenovať problém, dať ho do kontextu potrieb svojich, pacientových i ostatných zúčastnených. Napriek tomu, že každý spomínaný odborník pracuje s ľuďmi, čo napokon vyplýva z jeho profesie (lekár, sestra, psychológ, kňaz), nie vždy je schopný reflexie“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 74 - 75).

Od zdravotníckeho pracovníka sa očakávajú nielen výborné odborné vedomosti a zručnosti, ale aj dobré komunikačné zdatnosti. Pri pacientovi je veľmi dôležitá schopnosť počúvať. Chorý musí cítiť, že pri opisovaní svojich ťažkostí je akceptovaný a pochopený. Zdravotnícky pracovník by mal vedieť veľmi presne a jasne vysvetliť všetky ošetrovateľské postupy, ktorým sa pacient musí podrobiť.

„Dôraz etickej komunikácie spočíva v učení úcty k pohľadu toho druhého; v schopnosti odovzdávať a prijímať informácie; v rozoznávaní a triedení informácií; v rozoznávaní a skúmaní ich zmyslu; v otvorenosti a nepredpojatosti k zatiaľ nepochopenému; k ochote hovoriť, pýtať sa, počúvať a učiť sa – teda k ochote komunikovať“ (Nemčková, M. a kol., 2004, s. 72).

Jedným z kľúčových aspektov komunikácie medzi zdravotníckym tímom a pacientom je dôvera. Bez vzájomnej úcty a rešpektu nie je skutočne možná ani toľko potrebná vzájomná dôvera a všestranné porozumenie. Zdravotnícky pracovník by sa každým slovom, každým gestom, každým postojom mal snažiť hľadať porozumenie pre pacienta i jeho stav.

Komunikácia lekára k nemocnému by mala byť empatická. Všetko čo dobrý lekár robí, vedie k zlepšeniu ťažkostí chorého, ale tiež k porozumeniu vnútorným pocitom pacienta.

„Ďalším etickým problémom, s ktorým sa každodenne stretávame, je otázka informovaného súhlasu pacienta. V niektorých zdravotníckych zariadeniach sa informovanému súhlasu pacienta dosiaľ nevenuje dostatočná pozornosť. V prevažnej časti zariadení sa však od pacienta pri prijatí vyžaduje podpis formulára o určitom poučení“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 79 - 80). V medicíne pri plánovaných výkonoch, ktoré sú spojené s určitým rizikom (bolesť alebo komplikácie), musí lekár pred daným výkonom vyžiadať od pacienta písomný súhlas. Ak plne kompetentný pacient takýto súhlas

neposkytne, daný výkon sa u neho nesmie vykonať. Súvisí to s právami pacienta – pacient má právo odmietnuť akúkoľvek, aj život zachraňujúcu liečbu. „Ak by však išlo o pacienta, ktorý pri svojom zdravotnom stave nie je schopný poskytnúť informačný súhlas a daný diagnostický alebo liečebný výkon je potrebný na záchranu jeho života a zdravia, možno ho vykonať aj bez formálneho súhlasu pacienta alebo jeho zákonného zástupcu“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 80).

Jednou z veľmi vážnych, náročných a najzložitejších úloh v práci zdravotníckych pacientov patrí podávanie informácií pacientovi o jeho zdravotnom stave, diagnóze, prognóze, plánovaných vyšetreniach, spôsoboch liečby, hospitalizácii a pod. Podávanie týchto informácií by malo byť individualizované, prispôsobené osobnosti pacienta, jeho aktuálnemu fyzickému a psychickému stavu a prognóze vývoja ochorenia z hľadiska dlhodobej perspektívy. „Zvládnutie tejto náročnej situácie predpokladá vysoké odborné znalosti, ale aj vedomosti z psychológie, určitú dávku empatie, asertivity a dobrú komunikáciu“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 80).

Oznamovanie, najmä nepriaznivých skutočností, je zaťažujúce tak pre pacienta, ako aj pre ošetrojúceho zdravotníckeho pracovníka. Od čias Hippokrata platí morálna zásada, že najdôležitejší je vždy záujem pacienta. „*K všeobecným zásadám podávania informácií platí pravdivosť, dôvernosť, postupnosť krokov a jednotnosť postupu všetkých ošetrojúcich.* Z ohľadu na aktuálny stav pacienta sa niekedy dočasne môžu zamlčať niektoré nepriaznivé údaje, dôležité je vyhýbať sa otvorenému klamstvu, nakoľko takýto postup by mohol vytvárať obojstranne psychologicky zaťažujúcu situáciu“ (Nemčeková, M. a kol., 2004, s. 90 - 91). Aj strohé oznámenie nepriaznivej skutočnosti môže byť pre nepripraveného človeka alebo toho, kto zostane s problémami sám a bezradný, zbytočne traumatizujúce.

Všetky úkony, vrátane rozhovorov s pacientom, majú byť dôverné.

V zásade platí, že informácie o zdravotnom stave pacienta by mal poskytovať ošetrojúci lekár alebo prednosta oddelenia. Je eticky správne vypočuť pacienta, jeho otázky a odpovedať na ne v rámci svojej kompetencie.

„Ošetrojúci personál je kompetentný poskytovať informácie o rozličných postupoch najmä v oblasti ošetrovateľských výkonov, rehabilitácie, o dennom režime na oddelení a pod.“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 81).

Práva pacientov jasne hovoria, že o svojom zdravotnom stave má byť pacient informovaný. Informovanosť takéhoto druhu sprevádza celý rad problémov. „Pacient prevažne sám rozhoduje o tom, kto z najbližších príbuzných by mal byť informovaný

o jeho zdravotnom stave. Ak pacient nie je schopný prijať takéto rozhodnutie, lekár musí postupovať veľmi diskkrétne, aby tieto informácie neboli zneužitú. Všetky informácie o zdravotnom stave pacienta treba pokladať za prísne dôverné, a preto sú všetci zdravotnícki pracovníci právne, ale aj morálne viazaní povinnou mlčanlivosťou“ (Kopecká, K. a kol., 2009, s. 81).

Veľmi dôležité je, aby si všetci zdravotnícki pracovníci uvedomili, že pre poskytovanie informácií je potrebné vytvoriť aj vhodný spôsob, akým sa pacientovi podávajú. Okrem dobrej a kvalitnej komunikácie je dôležité vytvoriť podmienky na informovanie aj u pacienta. Na vyjadrenie určitej informácie je potrebný dostatočný časový priestor.

Záver

Profesijná etika sa v súčasnosti stáva vážne prijímanou súčasťou ľudskej spoločnosti. zohľadňuje zložitý rámec diskurzívneho priestoru, tak vo svojej aplikácii, ako i teoretického výskumu. Na jednej strane venuje zvláštnu pozornosť každodenným morálnym presvedčeniam ľudí, na druhej strane započína cestu morálneho zdôvodňovania do vyšších abstraktnejších rovín.

Profesijnú etiku si možno predstaviť ako proces stavania babylonskej veže, pretože stojí pred nedokončenou stavbou ľudských projektov. Ich dokončenie je otáznе, pretože neustále dochádza k rozvoju vedy a techniky, k rôznym inováciám a zdokonaleniam a to aj v oblasti tvorenia profesijných kódexov v jednotlivých odvetviach. Dôkazom toho je aj neustále vytváranie a schvaľovanie nových a dokonalejších právnych noriem vo vzťahu zdravotnícky personál – pacient. Je dokázané, že osobná reakcia na patologický proces, t. j. spôsob prežívania či duševný stav ovplyvňuje prostredníctvom základných vnútorných informačných systémov somatickú zložku organizmu.

Veľká časť odbornej zdravotníckej verejnosti i laici ani nepoznajú možnosti, úlohy, povinnosti a práva zdravotníckeho personálu a pacienta. Tieto povinnosti zdravotníckeho personálu sú však upravené v etickom kódexe. Význam etickej reflexie práce zdravotníckeho personálu zvyšuje špecifický charakter tohto povolania. Tým je mocenská nerovnováha medzi poskytovateľmi a príjemcami zdravotnej starostlivosti.

„Právna a etická reflexia vojnových zločinov po II. svetovej vojne poukázala na možnosti zneužitia moci aj v tejto citlivej sfére medziľudských vzťahov, preto súčasťou organizačných zmien v zdravotnej starostlivosti sa stala aj zvýšená spoločenská kontrola a silnejúce tendencie uplatňovať etické princípy a normy v jej poskytovaní“ (M. Nemčeková a kol, 2008, s. 8).

Za cieľ diplomovej práce si sme si dali pokúsiť sa charakterizovať problematiku profesijnej etiky a jej existenciu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Zamerali sme sa predovšetkým na spracovanie a rozanalyzovanie zdravotníckej etiky najmä na etiku v ošetrovatelstve a v lekárstve. V práci sme rozpracovali aj pojem dobro, spoločné dobro, etiku, profesijnú etiku.

Súčasťou práce je aj vymedzenie vplyvu ľudskej dôstojnosti na pacientov prostredníctvom práv pacienta a právnych dokumentov obsahujúcich poskytovanie zdravotnej starostlivosti pacientom.

Môžeme skonštatovať napriek skutočnosti, že život a zdravie patria k najdôležitejším hodnotám v ľudskom živote neexistuje jednotná úprava práv pacientov pre všetky členské krajiny Európskej únie. Medzinárodný štandard práv pacientov bezprostredne súvisiacich s poskytovaním zdravotníckej starostlivosti je rozptýlený do komplexu všeobecných zmlúv a paktov o právach pacientov.

Pri spracovávaní tejto témy sme zistili nedostatok publikácií prístupných bežnej verejnosti, ktoré sa zaoberajú profesijnou etikou a zdravotníckou etikou. Dôvod vychádza z časov minulých a to z nezáujmu poskytovania zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike.

Činnosť zdravotného personálu je veľmi náročná a zdravotný pracovník ako verejný činiteľ musí pri výkone svojho povolania chrániť záujmy pacienta. Často pritom vznikajú etické problémy. Zdravotný pracovník ich však musí riešiť tak, aby nebol poškodený ani jednotlivец ani spoločnosť. Jeho práca musí byť eticky umocnená, v prípade, že by tak nebolo, musí ju prestať vykonávať.

Na záver podotkneme, že cieľ diplomovej práce sa nám podarilo splniť a dúfame, že sme touto prácou prispejeme k zvýšeniu záujmu, dozvedieť sa viac o danej téme aj u ľudí, ktorí chytia danú prácu do rúk.

Zoznam použitej literatúry

BITÓ, L. 2006. Kniha o dobrej smrti. Bratislava: Kalligram, spol. s r. o., 2006. 270 s. ISBN 80-7149-839-4.

BÍLÝ, J. 2005. Základy etiky, estetiky a religionalistiky. Praha: Eurolex Bohemia, s. r. o., 2005. 170 s. ISBN 80-86861-21-X.

BRABEC, L. 1991. Křestanská Thanatologie. Praha: Grant Print, 1991. 120 s. ISBN 80-852206-06-4.

ČEČOTOVÁ, V. 2005. Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2005. 223 s. ISBN 80-8057-638-6.

ČERNÝ, M. a kol. 1971. Bolest a naděje. Praha: Vyšehrad, 1971. 270 s. ISBN 80-7021-056-7

FOBEL, P. 2010. Aplikovaná etika vo vzdelávaní a praxi. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. 170 s. ISBN 978-80-8083-970-3.

HARRISON, T. 2003. Druhá strana smrti. Praha: Návrat domů, 2003. 187 s. ISBN 80-7255-035-7.

HREHOVÁ, H. 2005. Etika-sociálne vzťahy-spoločnosť. Bratislava: Veda, 2005. 337 s. ISBN 80-224-0849-2.

HERZOGOVÁ, Z. 1997. Základy filosofie a profesní etiky. Praha: PA ČR, 1997. 111 s. ISBN 80-85981-42-4.

HERZOGOVÁ, Z. 2003. Policejní etika. 1. vyd. Praha: Vlastním nákladem, 2003. 227 s. ISBN 80-238-9984-8.

JEMELKA, P. 1996. Etika a moc. In Filozofia. 1996, Roč. 51, č.12, s. 835 – 837.

KIŠŠ, I. 2006. Sociálna etika. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008

KOPECKÁ, K. a kol. 2008. Zdravotnícka etika. 2. vyd. Martin: Osveta, 2008. 120 s. ISBN 978-80-8063-278-6.

KOŘENEK, J. 2004. Lékařská etika. 2. vyd. Praha: Triton s.r.o., 2004. 388 s. ISBN 80-223-2127-3

KRSKOVÁ, A. 1994. Etika právnického povolania. Bratislava: Vyd. Odd. Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1994. 129 s. ISBN 80-7160-065-2.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2007. Psychologie vděčnosti a nevděčnosti. Kudy vede cesta k přátelství? Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 120 s. ISBN 978-80-247-1838-5.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2009. Psychologie moudrosti a dobrého života. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. 145 s. ISBN 978-80-247-2362-4.

NESVADBA, P. 2009. Policejní etika. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7380-195-3.

MALACHOV, G. 2007. Povaha člověka a její vliv na zdraví. Bratislava: Alexander Giertli – Eugenika, 2007. 200 s. ISBN 80-89227-71-6.

MALANKIEVIČOVÁ, S. 2008. Profesionální etika (v současných perspektivách aplikovaného diskurzu), Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008, 264 s. ISBN 978-80-8068-811-0.

NEMČEKOVÁ, M. a kol. 2004. Práva pacientů. Medicínske, ošetrovateľské a filozoficko-etické súvislosti. Martin: Osveta, 2004. 214 s. ISBN 80-8063-162-X.

NEMČEKOVÁ, M. a kol. 2008. Etika v ošetrovateľstve. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008. 142 s. ISBN 978-80-8068-812-7.

ONDREJKOVÁ, A. 1998. Morálka a etika. In Učiteľské noviny. 1998. Roč. 48, č. 32, s. 3.

ONDREJKOVÁ, A. 1998. Morálka a etika - východiskové body uvažovania. In Učiteľské noviny. 1998. Roč. 48, č. 33, s. 3.

POPELOVÁ, J. 1981. Etika. Bratislava: Pravda, 1981. 442 s.

REMIŠOVÁ, A. 1999. Aplikovaná etika. In Filozofia. 1999. Roč. 54, č. 4, s. 228 - 237.

REMIŠOVÁ, A. 1999. Podnikové etické kódexy. In *Poradca*. 1999. č. 3, s. 188 – 197.

REMIŠOVÁ, A. 2000. Profesionálne etické kódexy. In *Filozofia*. 2000. Roč. 55, č. 3, s. 218 – 228.

SMREKOVÁ, D. 1997. Morálka, etika a aplikovaná etika. In *Filozofia*. 1997, Roč. 52, č. 3, s. 149 – 160.

SPIAZZI, R. 1997. *Základy sociálnej etiky*. Trnava: Dobrá kniha, 1997. 152 s. ISBN 80-7141-167-1.

ŠIMEK, J. 1995. Lékařská etika v současné medicíně. In *Česká a slovenská psychiatrie*. 1995. Roč. 91, mim. 1, s. 3 – 10.

THOMPSON, M. 2004. *Přehled etiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-806-6.

TRAPL, M. 2000. Náboženství a politika. In *Společnost v přerodu. Češi ve 20. století*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. s. 135 – 140.

VASEY, CH. 2005. Stuttgart: Stiftung Gralsbotschaft, 2005. 100 s. ISBN 80-89163-08-4

VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z. 2007. *Zdravotnícke právo*. Bratislava: EPOS, 2007. 320 s. ISBN 978-80-8057-705-6.

Právne predpisy

Európska charta práv pacientov.

Charta práv hospitalizovaného dieťaťa.

Zákon č. 311/2002 Z.z. o povolání sestry, o povolání pôrodnej asistentky, o Slovenskej komore sestier a pôrodných asistentiek v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve v znení neskorších predpisov.

Elektronické zdroje:

[cit. 2010-11-19]. Dostupné na internete: <http://kussvetu.blog.cz/1012/co-je-dobro-a-co-zlo-ale-naozaj-objektivne>)

[cit. 2010-12-28].Dostupné na internete: <http://ksn.frcth.uniba.sk/Spo1%20dobro.htm>)

[cit. 2011-02-22].Dostupné na internete: <http://www-mfn.sk/sys/kzs.pdf>)